

TEATTERIKORKEAKOULU
TEATERHÖGSKOLAN

2013

OPINNÄYTETYÖ

Täältä takaisin

Puheenvuoro olemisen riittävydestä

MAARETTA RIIONHEIMO

TEATTERIOPETTAJAN MAISTERIOHJELMA

TEATTERIKORKEAKOULU
TEATERHÖGSKOLAN

2013

OPINNÄYTETYÖ

Täältä takaisin

Puheenvuoro olemisen riittävydestä

MAARETTA RIIONHEIMO

TIIVISTELMÄ

Päiväys 10.10.2013

TEKIJÄ Maaretta Riionheimo		KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA Teatteriopettajan maisteriohjelma	
KIRJALLISEN OSION/TUTKIELMAN NIMI Täältä takaisin – Puheenvuoro olemisen riittävydestä		KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ & LIITTEET 78 + DVD	
TATTEELLISEN / TATTEELLIS-PEDAGOGISEN TYÖN NIMI Is there a moment?			
SÄILYTETTÄVÄ MATERIAALI			
Opinnäytteen saa julkaista verkossa	Kyllä ☒ Ei ☐	Opinnäytteen tiivistelmän saa julkaista verkossa	Kyllä ☒ Ei ☐
<p>Taiteellispedagogisen opinnäytetyöni jakautuu kahteen osaan, ”<i>Is there a moment ?</i>” –esitykseen, sekä tätä praktista työtä heijastelemaan kirjalliseen osuuteen. Kirjallinen osuuteni jatkaa olemisen pohdintaa toiseuden kautta avautuvana rajankäyntitilana esitystaitteen kontekstissa. Valittu näkökulmani tarkastelee tutun ja vieraan kohtaamisessa tunnistettavia tapahtumia lähinnä filosofishenkisenä ihmettelynä kokijan havaintotodellisuudesta käsin. Vaikka kirjallinen reflektointini tavoittelee sanoja apunaan käyttäen jonkinlaista jäsenettyä ymmärrystä olemisen kokemuksellisuudesta ja ei-kokemuksellisuudesta, kiinnittyy työni pääfokus pikemminkin preesens-hetkissä ilmenneisiin tapahtumiin, joita on hieman haasteellista näin jälkikäteen sanoihin palauttaa.</p> <p>Esittämäni ajatukset ovat kiinteässä yhteydessä oman esitystaitteeni löytämiseen, sekä pedagogiikkaan jota ehdotan. Kysymys siitä mitä näemme katsoessamme edessä avautuvaa maisemaa, tai eteen asettuvaa toista on minulle merkittävä. Tahdon tietoisesti heilauttaa sitä todellisuuskuvaa, jonka ”objektimaailman” oppineina parhaiten tunnemme. Onko siis näkymä jonka näemmä juuri sellainen, kuin sen luulemme olevan, vai olemmeko pitkän kulttuurirevolutiivisen kehityksemme tuloksena oppineet sen vain olevan sitä?</p> <p>Työni pyrkii pikemminkin vallitsevan kognitiivisen lukutavan ylivallan purkamiseen, kuin objektitodellisuutta tukevan käsitteellisten merkitysjärjestelmien vahvistamiseen. En ole kuitenkaan rakentamassa dikotomiaa näiden kahden välille, vaan tahdon selkeyden nimissä pikemminkin vain avata keskustelua olemisen riittämisestä jo sellaisenaan muun jo tiedetyn ja hyvin edustettuna olevan lukutavan rinnalle. Minua kiinnostaa rajoitukseton todellisuudentarkastelu, joka levittäytyy myös ei- tiedetyn puolelle. Tämä kysyy työni tarkemman mieltämisen kannalta lukijalta ymmärrystä yrityksestäni kertoa aistisesta kokemusmaailmasta sellaisenaan abstrahoidun lukutavan sijaan, vaikka tämä kirjallisessa muodossa paradoksaalista onkin.</p> <p>Tiedon aistihavaintoihin perustuvan fenomenologisen tutkimusotteeni valinta perustuu positivistisen maailmankuvan kykenemättömyyteen tutkia ihmisen sisäisiä tiloja itsen ja toisen ääri rajojen aistisuudessa, minkä näen ainoana mahdollisena lähtökohtana tällä kertaa kyseisen aiheen parissa työskennellessäni. Otsikkoni ”<i>Täältä takaisin</i>”, ei nojaa taaksepäin, eikä nostalgisoi jotain jo joskus ollut. Tämä sanapari viittaa pikemminkin hienoiseen purkutyöhön, jonka näen tarpeellisena tekona, jotta kykenisimme ihmettelemään edessämme avautuvaa toiseutta ja itsemme avarammassa ulottuvuudessa, missä valtaa pitävät määrittelyt eivät dominoisi liikaa kaikkea olevaa. Minulle tässä työssä on kyse yksinkertaisen asian ilmaisemisesta. Oleminen riittää, koska se on. Se on sekä oleva, että alku kaikelle sille mikä on ollut, on ja tulee.</p>			
ASIASANAT oleminen, esillä oleminen, kohtaaminen, rajankäynti, tiedetty, ei-tiedetty, tuttu, vieras, toiseus, ruumis, nihilismi, abstrahoitunut objektitodellisuus, purkaminen, silleen jättäminen, riittäminen, jo oleva			

Sisällysluettelo

<i>Johdanto</i>	9
<i>Lähtökohtana hallittu mielettömyys</i>	12
ABSTRAHOITUA MAISEMAA MITÄTÖIVÄ NIHILISMI	15
AJATUKSIA IHMISEN ORGAANISESTA PERUSTASTA	19
OLEMISEN ESILLÄ OLEMINEN	22

<i>Ihminen ja ilmaisu</i>	24
ILMAISUN TARCOITUS JA TARCOITTAMATTOMUUS	25
RUUMIIN FILOSOFIA	27
RUUMIIN KIELEN NÄYTTÄYTYMINEN JA OLEMISEN NÄYTTÄYTYMISEN HAASTEELLISUUS ESITYKSENÄ	31
OLEMISEN FILOSOFIA	36
RUUMIIT ESITYSTAITEEN PARAMETREINÄ	40

<i>Kohtaamisen tapahtuma</i>	44
VASTUU TOISESTA	47
MINÄ – SINÄ	50
KATSOJA KATSELIJANA JA KATSOTTAVANA	53

<i>Olemisen kohtaaminen esityksenä</i>	61
TIEDETTYJEN JA EI-TIEDETTYJEN LIIKEHDINTÄ	63
ESITYSTAITEENI LUONNE JA SEN VAIKUTUS	67
PEDAGOGINEN EETOS OLEMISEN HAURAUDESTA	70

<i>Täältä takaisin</i>	73
<i>Lähdeluettelo</i>	76
MUUT LÄHTEET	78

Johdanto

”Alttiina ruumis ruumista ja laita laitaa vasten, toisiamme koskien ja välimatkan päässä, läheisinä siksi, ettemme nouse enää yhdessä taivasiin vaan jaamme vain välin, joka jää ääriivojemme partes extra partes väliin” (Nancy 1992, 96).

Opinnäytetyöni ensimmäinen osa huipentui Teatterikorkeakoulun Studio 3:ssa esitettyyn ”*Is there a moment?*” –esitykseen tammikuussa 2013. Eesityksen tekemistä ruokki pelko aikaamme leimaavasta nihilismistä, jonka näimme tanssipedagogiikkaa opiskelleen ohjauskollegani Outi Paanasen kanssa kutistavan olentojen välisiä suhteita, eli mitätöidessä itse elämää. Sana ’nihil’, tarkoittaa yksinkertaisesti ’ei mitään’. Tämä havaitsemamme tyhjyyden uhka loi tarpeen suunnata työmme energiat pois päin tästä, joka synnytti pohjan myös omiin mielekkyyttä tavoitteleviin etsintöihini. En nähnyt päälle rakentamista vaihtoehtona, koin pikemminkin ainoan mahdollisuuden löytyvän jostakin, joka jo oli. Näen työni tavoitteiden perustuvan pikemminkin siis ”purku- ja palautusyritykselle” olemisen riittävydestä, niin esitystaiteessa, pedagogiikassa, kuin yleisempänäkin elämän arvona. Kysymys ei ole taiteellisessa mielessä vastustaa traditionaalisempien esityskonventioiden muotoja, tai minkään uuden nykyteatterille ominaisen metodin esiin tuomisesta, vaan yksinkertaisen esille asetetun tapahtuman ymmärtämisestä ja sen riittävydestä.

Kirjallisen osuuteni keskiössä on ammattiytimeni muodostava ihmisen ontologinen pohdinta, jonka asetan tässä työssä kohtaamisen tapahtuman sisälle. Olemisen kohtaaminen toisen kautta avaa minulle henkilökohtaisesti laajan maiseman siitä, mitä kahden välillä kyseisellä hetkellä tapahtuu. Kysymys kohtaamisesta, oli se laadultaan minkälainen tahansa on minulle tapahtumana vääjäämättömästi myös pedagoginen. Esiin nousee jälleen kerran sarja peruskysymyksiä; Mitä opettaa? Miksi opettaa? Kuinka opettaa? Mikä vaikutus milläkin on, ja lopulta mikä on ihminen?

Pedagogisen oppimistapahtuman lisäksi, pohdin työni praktista osuutta sekä laajemman filosofismielisen havaintotodellisuuden kautta, että esityksen representaatioon sidotun esittämisestetiikan perinteen purkamista ehdottavalla tavalla. Ehdotukseni on ilmaantumisen ja ilmaisun

pakottamattomuus, eli usko esityksen painoarvon ja forman itsenäiseen muotoutumiseen myös esittävän taiteen areenalla. Se mikä tapahtuu tapahtuu ja ilmaisee itsensä tämän tapahtuman myötä rauhaan jätettynä.

Mielenkiintoiseksi praktisen prosessimme teki kuitenkin se, että samaa prosessia hämmensi kaksi eri ihmistä, eri tutkimuskysymykset ja pohdinnat suuntinaan, jolloin toisen ajatuksille oli jätettävä oma hyväksyttävä tilansa. Aina tämä ei kuitenkaan ollut helppoa, ja päälle astumisia varmasti tapahtui. Pahoittelut tästä keskeneräisyydestäni omien ajatusteni näyttäytyessä paikoitellen vielä liian voimallisina. Tämän saatan tunnustaa, vaikka tasa-arvoisuuteen pyrikin.

Tutkimustyöni olemisen kysymisestä esitystaiteen kontekstissa kiteytyy tämän työn osalta minulle lopulta kysymyksiin;

1. Kuinka luoda tilaa ihmisen omalle olemiselle niiden määrittelemättömien parametrien löytämiseksi jotka kuljettavat meitä lähemmäs itseämme, toisiamme ja tätä erillisten rajankäynnin mahdollistumaa esitystaiteen puitteissa?
2. Kuinka esittää ja esille tuoda olemuksellisuutta, jolloin havainto ja merkityksellisyys olemiselle syntyy?

Vielä lukijalle lukuohjeeksi kerrottakoon, että kaikki pohdintani ja avaukseni, joita tässä työssä esitän, ovat lähtöisin omista taidefilosofisista kysymyksistäni ja tähtäävät omien vastausteni etsintään. Ei sen laajempaan kannanottoon. Niinpä ajatukseni ihmisestä, luonnosta tai valitsevista yhteiskunnallisista näkymistä värittyvät minulle nimenomaan esille asettuvan ihmisen kautta tarpeistani ymmärtää mitä itse esitän esitettäväksi tai opetan opettaessani. Toivoisin, että pohdintojani luetaan oman ammattialani ja henkilökohtaisten etsintöjeni kautta. Ajatusteni viitekehyyksellistä materiaalia esitellessäni liitän kaikki esille tulevat asiat jatkuvan esitystaiteellisen pohdinnan läpivalaisemiksi, niin teoreettisesti, kuin käytännöllisesti. Kysymyksen on lopulta siitä, miten maailma tekijälleen näyttää, ja mitä tästä sen jälkeen syntyy.

Opinnäytetyöni rakentuu kokonaisuudessaan käytännön työni tapahtumista (harjoitus– ja esitysperiodit), sekä kirjallisen osion ajatuksista. Kirjallinen osio muodostuu puolestaan asiarakenteellisesti katsottuna valitsemieni tieteellisten argumenttien, muutaman ajattelijan tarjoaman filosofisen näkökulman, käytännön työni heijastelun, sekä oman jatkuvasti elävän ihmettelyni keskinäisistä puheenvuoroista. Praktisella heijastelulla tarkoitan opinnäytteeni ensimmäiseen osioon liittyviä havaintoja, joita tässä kirjallisessa osiossa reflektoin. Se mihin päädyn ei ole vielä siis selvillä. Se selvinnee tässä matkalla...

Riippuen asiayhteydestä saatan välillä käyttää muotoa *työni* tai *esitykseni...*, tai vaihtoehtoisesti *työmme* tai *esityksemme...*, viitatessani joko omiin ajatuksiini, tai ohjaajakollegani kanssa yhdessä päätyimiimme ratkaisuihin. Mutta vielä kertauksen vuoksi painotettakoon, että työni käytäntöön sidotut päämäärät tavoittelevat oman opetustapani löytämistä, sekä oman taiteellisfilosofisen ajatteluni ja estetiikkani mieltämistä tulevan taiteellisen työni pohjaksi. Kaikki muut esille tulevat ajatukset saavat jäädä leijumaan vapaasti ilmaan kysymyksinä, avauksina, tai mahdollisuuksina, joihin voi tarttua, tai olla tarttumatta. Tämä työ on erittäin singulaarisesti sitoutunut, eikä tahdo väittää totuudesta mitään lopullista, väitteitä kuitenkin esittäessään. Sanottakoon väitteitani pikemminkin mieltymyksiksi, joiden tahtona on akateemisen kiertelyn sijaan osua välillä kohteeseensa.

Ja kyllä, olen tietoinen käsitteellisistä määrittelyistä, joita tässä työssä teen, näistä pois pyrkivien arvojen ollessa minulle kuitenkin tärkeämpiä. Ja kyllä, olen tietoinen kieleni lonkeroituneesta tavasta ilmaista asiansa, joka avaa näkymää myös omien synapsieni toimintaan. Se miten työni etenee ei välttämättä noudata kronologista aikajärjestystä, vaan priorisoi pikemminkin eri aiheiden avaamia ajatusyhtymiä lähtiessään jostain ja päätyessään johonkin, kuitenkin jotakin sisällysluettelon mukaista rakennejakoa noudattaen. Samaa vapaata mahdollisuutta käytin tämän työn praktisessa osiossa, niin miksen sitten kirjallisessakin. Tämä työ lienee minun näköiseni, ja näin sen kuuluu ollakin. Toivottavasti tämä armahdetaan singulaarisen ilmaisun yrityksenä mieltää edessä avautuvaa toiseutta ja siten myös itseäni. Ja vielä sanottakoon, että en halua todistaa että osaan, haluan ajatella vapaasti, siinä mielessä mitä vapaus nyt ikinä onkaan.

Lähtökohtana hallittu mielettömyys

"Koko modernin maailmankatsomuksen pohjana on harha, että niin sanotut luonnonlait ovat luonnonilmiöiden selityksiä."

–Ludwig Wittgenstein

Työni merkittävänä lähtösykäksi lienee toiminut sisäinen ahdinkoni, jonka olin jo pidempään tunnistanut oman levottomuuteni syyksi. Havaitsin ajatusteni kiinnittyneen häiritsevästi kahden ristivetoisen asian äärelle. Toisaalta minua raastoi ajatus joka puolella näyttävästä passiivisesta nihilismistä, jonka tyhjäkäynnistä en näyttänyt saavan minkäänlaista otetta. Toinen kysymys joka palasi lakkaamatta mieleeni, oli kysymys olevaisen ontologiasta, eli ”olla” verbin ymmärtämisestä. Lopulta summasin ongelmani kysymykseen: *Miten olla tässä tyhjiössä?*

Jo ennen työni aiheen kirkastumista, koin ympärilläni avautuvien itseään pyörittävien struktuurien, itseisarvoistuneiden muotojen, sekä ns. itseilmaisun mekanisoituneen tyhjäkäynnin (ilmaisen siis olen) aiheuttaman turhauman omissa mielekkyyttä tavoittelevissa pohdinnoissani hyvin häiritseviksi. Olkoon tämä havainto sitten väitteeni lähtökohtaisesta vääristymästä, johon kasvetaan kulttuurin kautta sisään. Oli siis luonnollista, etten voinut välttyä nihilismin mitätöivän perusolemuksen tutkimiselta, sekä mahdollisten ulospääsytien kartoittamiselta. Huomasin pian edenneeni laajoista yhteiskunnallisista ilmentymistä yhä pienempiin yhteisöllisiin otoksiin, päätyen lopulta yksittäisten kohtaamisten äärelle. Tämä oli ainoa mahdollinen yksikkö jota pystyin tarkastelemaan jotenkuten selkeämmin tämän tapahtuman ymmärtämistä kurkotellessani. Pikaratkaisuja pohtiessani mielessäni pyöri pitkään spiraalikuviota, josta koin saavani edes jonkin verran lohtua, vai oliko sekin vain itsepetoksen syövyttämä lillukanvarsi hukkuvan edessä? Pahoitteluni, etten avaa sitä nyt tässä sen enempää.

Kesällä 2012 pohtiessani tulevaa opinnäytetyötäni huomasin pian tarttuneeni lauseeseen: ”Todellisen kohtaamisen puuttuessa elävien olentojen keskinäisten suhteiden kutistuminen nihiloii yhteyksiä välillämme”. Kalle Haatanen kuvailee kirjassaan *Ei vois vähempää kiinnostaa* samaa

eksistentiaalisen nihilismin kokemusta maailmalla, joka perustuu kaiken merkityksettömyydelle, ikään kuin elämä itsessään olisi sairaus, jolta puuttuu mieli (Haatanen 2008, 44). Tämä olentojen välinen tyhjyyden pelko ruokki haluani suunnata tulevan työni energioita nimenomaan pois päin vallalla olevan latistuneen välillisyyden kulttuurista. Nihilististen havaintojeni lisäksi kiinnostuin samalla tutkimaan mitä kahden erillisen synnyttämän kohtaamisen hetkessä todella tapahtuu. Pian huomaisinkin löytäväni ajatukselleni tukea filosofisen pohdinnan piiristä, jonka siirtäminen eteen avattuna tapahtumana tuntui hypyltä yritykseen jossa kyseenalaistin jopa omat valmiuteni tässä teossa. Pelkonani oli palauttaa omat ilmaisunyritykseni samojen itseisarvoisten ja itse tyydyttyneiden metodisten ilmaisujen piiriin, joiden karsastamisesta olin lähtenyt liikkeelle. Tämä yritys oli kuitenkin tehtävä.

Toinen työni suuntaa ohjannut pohdinta koskee näkyviä ja näkymättömiä ”väittämiä”. Tarkoitan niitä luonnollisesti asettautuvia tietoisia ja tiedostamattomia järjestyksiä, jotka muodostavat omia hierarkkisia kokonaisuuksiaan maailmankuvaamme rakentavien tosiasiauskomustemme varassa. Aristoteleen ajatus, jossa materia muuttuu muodoksi on mielestäni edelleenkin pätevä, niin materia, kuin ideankin kohdalla. Jos ajatellaan, että luonnon perustilat ovat epäjärjestys (alkutila) ja järjestys (muoto), jotka ovat maailmaa jatkuvasti liikuttavia aineenvaihduntaan verrattavissa olevia energeettisiä tiloja (Tuomikoski 1987, 95), voidaan yhden hierarkian järjestyminen nähdä luonnollisena muotoutumisena. Väitän kuitenkin että ”liikkeelle panijan” aloittamaan tapahtumaan liittyy aina jokin valinta, joka sisältää itsessään tietynlaisen väittämän. Tämä väite voi olla pehmenetty nimellisesti sattumalla, ehdottavuudella tai jopa väitteettömyydellä itsellään, mutta rohkenen väittää, että jokainen lausuttu sana, tai alullepantu tapahtuma on viimeistään syntyessään jonkinlainen väittämän jostakin. Seuraavaksi aion kuitenkin pyörittää itseni ja omat väitteeni. Kysymys ei ole mielestäni lopulta joko tai –tilanteesta, vaan sekä että –olemisesta.

Filosofi Maurice Merleau-Pontyn (1908–1961) ajattelun mukaan ”sanottu” toteuttaa ajatuksen ilmaistessaan itsensä kirjoittaa Tarja Roinila *Filosofisia kirjoituksia* –teoksen johdannossa Merleau-Pontyn ajatteluun viitaten. Pontyn ajattelun mukaan ilmaisua sen ilmaantuessa ei pitäisi välttämättä

nähdä vain jotakin sulkevana (painona, joka toteaa kuinka asia on), vaan pikemminkin avaavana tekijänä, siten ettei väitteen / ilmaisun ulostuloa luettaisi kohteensa absoluuttisena ilmaisijana, vaan yhtenä mahdollisuutena olevasta. (Roinila 2012, 48.) Tarkoitin tapahtumaa, jossa vakiintunut kieli ja tämän kielen mieli nähdään elävän ikään kuin jatkuvassa tasa-paino tilassa suhteessa mieltämiinsä todellisuusväittämiin, sekä näkymiin joita se käsittelee. Näin ollen väittämät jotka nousevat esiin, voivat olla joko kiinteitä tai vähemmän kiinteitä, mutta väitän etteivät ne voi olla koskaan lopullisia. Kysymys lienee viime kädessä yksilön oman maailman esiintulosta ja maailmankatsomuksesta, joko suoraan, tai vähemmän suorasti yhden hetken avaumana. Vaikka esiin tuodut väittämät tuntuisivatkin esitettyinä totaaleilta, ei niiden luonnetta tarvitse ajatella horjumattomiksi. Sisäisen merkityshierarkian järjestäytyminen, ja sieltä esiin nousevat asiat lunastavat pakostikin paikkansa ihmismielen toiminnassa jo kaaoksessa elämisen mahdottomuuden tähden. Eräänä vaarana näiden väittämien muodostamisessa todellisuuskuvissa näen kuitenkin yrityksen vakiinnuttaa kaikki jonkin yhdenmukaisen alle. Toinen vaara piilee sanoihin liitettyssä harhassa niiden ehdottomuudesta. Ikään kuin kieli itse olisi todellisuus, joka luo maailmamme, vaikka se sitä tekeekin. Halusin muistuttaa itseäni sisäisen väitekoneistoni salakavaluudesta olla oikeammassa kuin muut jo ennen opinnäytetyöni alkamista, samalla kun pyrin antamaan ilmaisulleni sen vaatiman horjumistilan.

Vielä työsuunnitelmavaiheessa miettiessäni tiedon arvottavuuden jäsentymistä yksilön kannalta otolliseksi, päädyin pohtimaan, että näyttäytykö jokin yksittäinen tieto aina hieman primäärimpänä, kuin jokin toinen, vaikka se muuttaisikin arvojärjestystä jossain toisessa ajassa tai kontekstissa? Koin tällaisten järjestysten olevan. Nimesin tapahtuman luonnollisen kasvun vaatiman sisäisen valinnan autonomiaksi, johon meillä kaikilla on omassa rytmisämme oikeus. Kunhan vaan muistaisin, että yksi hetki priorisoi yhtä, mutta seuraava hetki jo jotain aivan muuta.

Seuraavaksi törmäsin kysymykseen, kuinka paljon toisen merkityshierarkioihin voi olla kajoamatta, varsinkin työssä jossa oman ajattelun vaikutin on tunnustettava ilmeisen arvoladattuna vaikuttajana suhteessa muihin. Kuinka säilytän toisen erillisen ajattelun niin

koskemattomana kuin suinkin, tietoisena ihmisen orgaanin alkuperän olevan auttamattoman altis affektoitumaan kaikesta häneen koskevasta. Tämä kysymys muodostui minulle hyvin relevantiksi varsinkin työni praktisen osuuden vaatiman olemisen riittävyden hyväksymisen savuttamiseksi. Kuinka päästä eroon keskinäisestä vertailusta, sekä häivyttää alisteisten tai korotettujen roolien toisiinsa suunnatut vaikutukset, samalla kun kuitenkin väittää jotakin jonka kokee merkityksellisenä?

Pohdin tätä myös vakiinnutettujen väittämien itseään ruokkivan mekanismin kautta, mikä haavoittaa tahtomattaankin sallivan kulttuurin moniäänistä arvoa. Tällöin subjektiiviseen ajatteluun liittyvät jyrkät rajat luovat eräänlaisia totaliteetteja, joiden muodostumisen näen erillisten keskinäistä yhteiseloä haittaaviksi tekijöiksi, toisen ymmärtämisen etääntyessä entisestään. Totaaliseen ajatteluun ajauduttaessa eräs ongelma piilee yksikantaisen totuuden tai maailmankatsomuksen lukitsemisen kapea-alaisuudessa, kohtaamisen ja siitä syntyvän dialogin hankaloituessa. Tämä näkemykseni mukaan puolestaan passivoi keskinäistä kanssakäymistä entisestään, eli työni yritystä löytää kohtaamispiintä toisen erillisen kanssa olemiseen ja itsensä tunnistamiseen tästä käsin. Ajatusten aukinainen maasto ja kaikki toiseudet tuli siis omassa työnsuunnittelussani säilyttää lähtökohtaisesti arvossaan, vaikka impulssin anto avautuvaan maisemaan kuulukin kiinteästi osaksi työnkuvani vaadetta. Lähdin toteuttamaan edessäni avautuvaa prosessia näiden asioiden yhteen nivomani sopimuksen varassa kollegani Outi Paanasen tarjoaman tuen ja vastuksen aallokossa toiveikkaan armollisena itselleni ja muille.

ABSTRAHOITUA MAISEMAA MITÄTÖIVÄ NIHILISMI

Palatakseni nihilismin käsitteeseen, tahdon avata sitä vielä hieman henkilökohtaisesta perspektiivistäni, eli kuinka löysin työlleni suunnan. Kysymys oli alkujaan reaktiosta todellisuutta otteessaan pitävää kaiken redusoivaa mieltä kohtaan, sellaisenaan kun sen itse hahmotan. Näkymä edessäni avautuvan elämän abstrahoitumisesta valmiiksi luokiteltujen käsitteiden jäsentämiksi mielenkonstruktioiksi näyttää kärjistettynä pikemminkin systemaattiselta välineaparaatilta, kuin elämältä itseltään. Ikään

kuin se unohtaisi omassa haltuun ottavassa tavassaan ymmärtää olemisen ainutkertaisen riittävyuden sellaisenaan, hakiessaan kuitenkin samalla eri välineisiin sidottuja todistuksia tästä riittävydestä. Näitä ääniä kuuluu niin sisäisen suhteuttamisen tuloksina, kuin ulkoisen vertailun kohinastakin oman eksistentiaalisen kelpaavuuden mittaajina. Tässä kiteytyy minulle maailmaa kalvottavan nihilismin tyhjä mieli, mihin en saa tuntumaa. En tarkoita tätä arvottavassa mielessä, vaan laajempaa kulttuurisena kehittymänä, jonka näen alistavan edessämme avautuvan näkymän määriteltyjen objektien peräjälkeiseksi näyttäytymisareenaksi. Ikään kuin eläisimme ajassa, jossa välineet tutkivat vain itse itseään itse tyydyttyneinä omista tutkimuksistaan.

Nietzsche (1844–1900) lienee kaikkein tunnetuin nihilismiin pureutuja, joka toisin kuin yleisesti ajatellaan ei ollut itse nihilisti, hän itse asiassa vastusti raivokkaasti elämän passivoitumista. Nietzscheä voidaan pitää paremminkin aktiivisena nihilistinä, joka elämän voiman kieltämisen sijaan eritoten janosi verevää elämää. Antiikin Kreikan perusarvojen, kuten; Totuuden, Kauneuden ja Suuruuden hän näki unohtuneen jo kauan sitten. Nietzscheille maallistunut kristinusko ja koko läntisen Euroopan kulttuuriperinnön jatkumo näyttäytyi pikemminkin lammassieluisen opportunistin voitonmarssilta, laiskanpulskean elämän nojatussa yhteiskunnallisten matriisiensa tukirakenteisiin, toteaa Haatanen (2008, 40). Kuvaus Eurooppalaisesta väsymyksestä ja sitä keinotekoisesti pystyissä pitävistä rakenteista näyttäytyi minulle osittain myös tältä. Ei täysin, mutta vaaran tunnistin.

Nihilismin uhan lisäksi, minua häiritsi myös eräs toinen elämää itseään peittävä kulttuurievolutiivinen kehityssuunta. Avaan asiaa seuraavasti. Otetaan esimerkiksi vaikka kartta, ihmisen keksimä työkalu, jonka tehtävänä oli jo alkujaan auttaa ihmistä tilallisen ymmärtämisen jäsentelyssä maisemasta irrotettuna miniatyyrimallina. Hahmotusta apuna tarjotessaan se samalla kuitenkin käänsi luonnon sitä esittäväksi keinotekoiseksi ja älylliseksi malliksi. Tuo apuväline ei ainoastaan muuttanut mittasuhdetta paperilla, vaan se muutti myös ajattelumme mittasuhteita asian välittömästä havainnosta eronneen laajemman tietopakettien muodossa. Vastaavana esimerkkinä saman teki kello ajan kulun mittaamiselle asettaessaan ajan tiukkojen rytmisten määreiden sisään keskiajan jälkipuoliskolta lähtien, kirjoittaa Nicholas Carr

tutkiessaan mielen työkaluja ja näiden älyllisiä ja kulttuurisia vaikutuksia kirjassaan ”*Pinnalliset – Mitä internet tekee aivoillemme*”. (Carr 2010, 48.)

Yhdysvaltain kongressin kirjastossa työskentelevä kartografian ekspertti Vincent Virga kuvailee välineiden muuttamien ajattelutapojemme kehitystä vertaamalla sveitsiläisen psykologin Jean Piagetin (1896–1980) ajatuksia lapsen kognitiivisen kehityksen linjoihin, vaikka se sen toisella konventiolla tekeekin.

” Aluksi havainnot ja mallintamiskyvyt ei vastaa toisiaan, vain yksinkertaisimmat topografiset suhteet esitetään, eikä perspektiiviin tai etäisyyksiin kiinnitetä huomiota. Sitten kehittyy älyllinen realismi, jossa kuvataan kaikki tiedossa oleva suhteessa toisiinsa. Lopuksi kehittyy visuaalinen realismi, joka käyttää tieteellisiä laskutoimituksia saavuttaakseen päämääränsä. Älyllinen prosessi, jossa tilan kokemus muutetaan tilan abstraktioksi on ajatustapojemme vallankumous.” (Carr 2010, 43.)

Tästä voisi vetää johtopäätöksen, että ihminen on etäännyttänyt itsensä välittömästä todellisuussidoksestaan erillisten välineiden avulla, olivat ne sitten konkreettisia työkaluja tai mielen konstruktioita. Tämä voidaan nähdä laajemmin jopa evolutiivisen ajattelun kehityshistoriallisesta tarkastelukulmasta. Toisin sanoen tuloksena on, että elämme maailmassa, jossa ”opimme piirtämään sitä, mitä tiedämme sen sijan, että piirtäisimme sitä mitä näemme”, kirjoittaa Carr (2010, 43). Otin asioiden abstrahoitumisen etäännyttävän vaikutuksen esille tässä työssä sen takia koska minulle välineiden mukaan tulo nihilisoi olevaa entisestään, varsinkin silloin kun ne alkavat vaikuttaa myös siihen miten ajattelemme. Välineajattelun yhdistyminen nihilistiseen mieleen ei mielestäni tiedä hyvää, mikäli hyvä on pätevä määre ilmaisemaan tässä mitään. Mutta joka tapauksessa tämän rinnalle oli nostettava muuta olevaa.

Tunnistamallani ajassamme vahvasti elävällä kulttuurievolutiivisella oliolla voidaan sanoa olevan oma mielensä ja omat lainalaisuutensa, joilla se määrittää ja ottaa haltuun ajassaan eläjän, sekä sen näkymän parametrit jotka milloinkin näyttäytyvät. Gilles Deleuze (1925–1995) puhuu kenties samasta viitatessaan kontrolliyhteiskunnan hallitsemattomaan mieleen, mutta vain

ajan kuvan, vallan, sekä hallinnan tapojen muutosten kautta. Kaikki mikä on, juontaa juurensa kuitenkin orgaanista pohjastamme, mutta on ajautunut tiedon kasauman ja kehittyneiden keinojensa historianjatkumossa kauas siitä todellistumasta, joka oli olemassa jo ennen tietoa. Toiset sanovat tämän olevan täysin orgaani jatke sille mitä evoluution lajikehittyminen on. Eli tämän ajattelun mukaan voisimme todeta, että kysymys ei ole luonnosta vieraantumisesta, vaan luonnollisesta kehityksestä. Paradoksaalisesti on myönnettävä tämänkin ajattelun olevan toki totta. Mutta tuli tämän päivän vallitsevaa kulttuuria perustella joko biologisen reduktionismin luonnollisella jatkeella, tai ei, väitän että jotakin sellaista on tapahtunut että kysymys olemisen riittävydestä ei enää yksinkertaisesti riitä. Näyttää siltä kuin elämisen todistelu olisi vetänyt elämää itseään pidemmän korren tällä kertaa, ainakin länsimaisessa ajattelussa. Kysymys saattaa olla myös eri aikakausien ilmentymisestä, eli eri rytmisyyksistä ihmisen ja muun luonnon välillä. Ei lopullisesta tilasta ja olost.

Eräs näkökulma nihilismin vallalle pääsyyn koko länsimaisen kulttuurin läpitukenmana vaikuttimena juontaa juurensa Antiikin Kreikasta asti. Sekä Nietzschele että Heideggerille (1889–1976) tämä historian hirvittävin virhe alkaa oikeastaan jo Platonin (427–347 eKr.) ideaopin ajatuksesta jakaa todellisuus immanenttiseen ja transsendentaaliseen jakotodellisuuteen esittää Haatanen, (2005, 19). Näkyvän ja näkymättömän erotuksen arvolataus määritteli jo silloin kosketeltavissa olevan maallisen todellisuuden jo valmiiksi alistaiseksi ylimaalliselle todellisuudelle, jota emme voi tästä maailmasta käsin tavoittaa. Selvää toki lienee mistä eri uskontojen, varsinkin oman kristillisen koulukuntamme opillinen pohja imi omat vaikutteensa määritellessään kahtiajakautunutta todellisuuskuvansa vielä yhä tänäkin päivänä transsendentaalisen ideaihailunsa ja maallisen tomunsa kautta. Näin näen.

”Koko länsimainen metafysiikka perustuu täällä olevan, siis *elämän halveksuntaan*. Täällä olemisen on palvelemista, sekundaarista, päämäärälle alistettua, orjuutettua, sopeutumista.... ” (Haatanen 2005, 19). Kulttuurimme pohja josta passiivinen nihilismi mieltään ammentaa jokapäiväisessä elämässämme perustuu näiden päätelmien valossa siis sekä meidän tavoittamattomissa oleville pyhille ideaaleille, lihaamme kiinnittyvälle

maalliselle saastalle, sekä näiden tutkimiseen kehitettyjen välineiden anastamalle itseisarvoiselle totuudelle. Onko siis ihme, että kulttuuri-ideaalimme lähtökohdat kehityshistoriallisine ajatusevoluutioineen tarjoaa meille tänä päivänä juuri sen todellisuuden jonka edessämme näemme. Tämä tällaisena lyhkäisenä alustuksena nihilismin varjosta. Ja jos tuntuu että tämä edellinen alustus poikkese liikaa akateemisen tekstintuottamisen varovaisuudesta esimerkillisenä pseudotieteellisenä näytönantona, niin sopii.

AJATUKSIA IHMISEN ORGAANISESTA PERUSTASTA

Palaan tuon tuosta takaisin kysymykseen mikä on ihminen? Wikipedia, eli tämän päivän populistinen tietosanakirja (tietoinen kulttuurievolutiivinen lähdevalinta / oikopolku tietoon), joka on kaikkien saatavilla, määrittelee ihmistä muun muassa seuraavasti:

”Ihminen, eli *Homo sapiens* on ainoa nykyään elossa oleva ihmisten (*Homo*) sukuun kuuluva eläinlaji. Ihminen kuuluu kädellisten (*Primates*) lahkoon isojen ihmisapinoiden (*Hominidae*) heimoon ja on nykyisin elävistä kädellisistä laajimmalle levinnyt, älykkäin ja runsaslukuisin laji. Ihmisellä on kehittyneet aivot, joiden ansiosta ihminen pystyy abstraktiin ajatteluun, kieleen ja itsetarkkailuun. Tämä on yhdessä pystyasennon ja esineiden käsittelyyn kykenevien yläraajojen kanssa mahdollistanut ihmiselle kyvyn käyttää työkaluja monipuolisemmin kuin mikään toinen eläinlaji.”
(Wikipedia 2013.)

Ihminen on kieltämättä saavuttanut eläinkunnan hierarkiassa korkean näköalapaikan verrattaessa muuhun eläinlajistoon. Ihmisellä on fysiologisen perustansa puolesta kyky yltää suuriin innovaatioihin, mutta samalla myös aiheuttaa vahinkoa ympäristölleen. Väitän, että ihmisen taipumus palauttaa kaikki näkemänsä ja kokemansa hänen oman mittansa piiriin ei ota huomioon eri aistitodellisuuksiin sidottujen muiden eläinten tasa-arvoista rinnakkaiseloja. Tämä siis humanismin kirouksesta. Ymmärrämme kyllä, että eri tavalla aistivan kokemusmaailman sisälle emme voi päästä, mutta tämä ymmärrys ei mielestäni huomioi asiaa juurikaan käytännön kulttuurissaan, ainakaan vielä. Ollessamme auttamattoman kiinni omassa ihmiselle

ominaisessa aistitodellisuudessamme neurologisesta perustastamme irtipääsemättöminä saattaa tämä tosiasia olla myös meitä itseämme vahingoittava. Edessä aukeavan näköalan avautuessa ihmisen omaa maailmankuvaa palvelevaksi peilikuvaksi on luomamme todellisuus ollut jo pitkään vain ihmiselle rakennettu.

Kulttuurievoluutioon vaikuttanut tiedon kasauma on sekä tukenut ihmisen tietotaidollisia valmiuksia, mutta näyttänyt kausaalisessa jatkumossaan samalla myös oman hallitsemattomuutensa. Ajatus erilaisten tarkastelukulmien pakollisesta avaamisesta saattaisi palvella muun luonnon ohella myös ihmistä. Toimintamme, ajatustemme ja keksintöjemme aiheuttaman tapahtumasarjan vaikutuksia ei voi kukaan lopulta tietää. Varmaa kuitenkin on, että tämä kaikki on vaikuttanut itse kohteen ohella myös siihen tapaan jolla me tänä päivänä ajattelemme, jonka näen olevan pitkälti juuri kulttuurisidonnaista tiedon siirtymää. ”Kaukaisten esi-isiemme suullisessa maailmassa on voinut olla jonkinlaista emotionaalista ja intuitiivista syvyyttä, jota emme enää kykene ymmärtämään” (Carr 2010, 61). Tällä tarkoitetaan aikaa ennen tiedon intressin, välineiden mukaan tulon ja ylipäättään koko ihmisen maailman rakentamista, jolloin kansoilla nähtiin olleen erityisen intensiivinen ”aistinen yhteys” ympäröivään maailmaan esittää Carr viitaten tutkija Marshall McLuhanin tutkimuksiin viestimisen muuttumisesta (Carr 2010, 61-62). Siksi toivoisin itse yhä näkyvämpiä avauksia toisenlaisten todellisuuskäytöiden puolesta, mielen konventioita ravisuttavien keskustelujen muodossa. En sano, ettei näin juuri olisi aina historiassa tapahtunutkin, vaan että tämä teko on vaade, johon kussakin ajassa elävien tulisi yhä uudestaan vastata niiden taholta joilla on siihen mahdollisuus.

Eräs ajatteluumme vaikuttava tekijä selittyy aivojemme neuroplastisen luonteensa kautta. Ihmisen aivoilla on luontainen sopeutumiskyky muotoutua ympäristönsä kanssa yhteensopivaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki mitä teemme ja miten teemme vaikuttaa siihen mitä synapseja vahvistamme ja mitä heikennämme, muuttaen samalla aivojemme kemiallisia virtauksia, luoden sen fysiologisen (toki muutettavissa olevan) pohjan, jolle maailmamme rakentuu toteaa Carr kirjassaan *Pinnalliset* (Carr 2010, 55). Tämä plastinen itse muovautuminen on auttanut ihmistä selviytymään eri

tilanteissa, mutta samalla se on synnyttänyt oman kulttuurievoluutiivisen taakkansa. Vaikka välineiden (työkalu, malli, keino) käyttöönotto on osoittautunut hyödylliseksi, ovat ne samalla muuttaneet sekä ajattelua, että aivojemme synapsien kytkentöjä selkeästi. Nykyisen sivilisaatiomme ajatteleva eläin on syntynyt pitkälti käyttämiemme työkalujen kautta (Carr 2010, 54). On siis totta että rengin ja isännän suhde lienee tänä päivänä täysin hämärän peitossa.

Voimme toki kysyä mitä väliä näillä ajattelutapojemme muutoksilla on, mikäli maailma jossa elämme on juurikin se sama välineiden maailma, johon tutkimuksemme, hallinnan halumme, tai ylipäätään koko ajattelumme kohdentuu? Näen asetelman ratkaisun jäävän lopulta jokaisen yksilön omaksi asiaksi, vaikka tietoisuutta maailman kaksitahoisesta näkymästä tulisi tämän tiedostaneiden taholta avatakin. Henkilökohtaisesti minulle tällä asialla on merkitystä, niin taiteilijana, kuin opettajanakin. Koen omaavani vahvan tarpeen olla kytköksissä taiteeni kautta nimenomaan siihen todellisuuskäytännöön, joka on koettavissa jo ennen tietoa. En niinkään opittuun malliin, eli abstrahoituun merkkijärjestelmään, joka priorisoi kokemuksen analysoinnin, tai ei-kokemuksen (josta sen on onneksi vaikea saada otetta) itsensä yläpuolelle, mitä ”selitys” ei voi kuitenkaan lopulta kuin viitoittaa. En sano ettei kaikenlaisia lukutapoja tarvittaisi. Miellän asian tämän hetken valossa vaan niin, että kulttuurisidonnaisesti opittu tapa on usein vain määräävämpi, kuin tämän tavan kyseenalaistaminen. Jos halutaan pureutua asioiden ytimeen, eikä ”ensimmäisten kerrosten näkymät” enää tyydytä ajattelua ja toimintaa, on jokaisen ajattelijan tehtävä oma purkutyönsä jotta jotain paljastuisi. Sitä en tiedä kuinka syvälle tämä näkymien sisäkkäinen järjestys kulkeutuu, mutta minulle se on ulottuvuus johon en voi olla sukeltamatta nyt kun minulla on alku.

Kuriositeettina ihmisen orgaanista perustasta verrattakoon vielä vaikka ihmistä ja puun lehteä, eli empiirisen tiedon kautta tutkittua luonnon saman materiapohjan todistusta. Mielestäni on hyvä muistaa miten lähellä luonto itseään on, sillä ihmisen ja lehden geenipohjasta jopa 50 prosenttia on täysin samaa kertoo evoluutiobiologi Richard Dawkins BBC:lle tekemässään dokumenttiohjelmassa *Dawkinsin maailma* (Dawkins 2012). Tämä tarjoaa minulle jo sellaisenaan jonkinlaista ajatuspohjaa siitä, miten kauas olemme

omassa kulttuurihistoriassamme kulkeneet, ja miksi haluan tarkastella työssäni nyt vain pieniä yksittäisiä tapahtumia. Nämä ovat yhden olemisen, kahden kohtaaminen, sekä kolmannen todistus tästä.

OLEMISEN ESILLÄ OLEMINEEN

Miten tämä kaikki liittyy sitten omaan opinnäytetyöhöni esittävän taiteen piirissä? Alustin lähtökohtiani passiivisen nihilismin, lukittujen totaliteettien, sekä kulttuurievolutiivisen abstrahoinnin kautta, joihin pyrin löytämään vastauksia oman ammattini näkökulmasta. Olen törmännyt niin esitystaiteen opettamisessa, kuin erilaisissa taiteellisissa työnprosesseissanikin samoihin kysymyksiin; Mitä olen tekemässä, miksi ja mitä eteeni piirtyvä tapahtuma välittää? Oma vastaukseni tässä hetkessä on palauttaa väittämäni toisen kautta kohtaamisessa tapahtuvan olemisen tunnistamisen piiriin jo sellaisenaan riittävänä. Tapahtumaan, jossa toinen samanlainen tarjoaa omassa eriydessään hyväksynnän myös oman olemisen riittävyydelle. Onhan esitystaiteen representoidussa todellisuudessa lopulta kysymys elämisen itsensä esittämisestä.

Esitystaiteessa elävän taiteen läsnäolon vaikutinta, sen hienointa voimaa ei tästä lajista saa erotettua. Välittömyys ja immanenssi, näyttäytyivät ne sitten missä tahansa kontekstissa, eivät voi ottaa käyttöönsä välineen etäännyttävää välimatkaa. Yhden olevuus sellaisenaan ei ole esitystaiteessa koskaan palautettavissa täydelliseen re-aktioon tai re-presentaatioon nähdystä, vaan sillä on aina elävä kokijuutensa teossaan mukana kirjoittaa Juha Varto teoksessaan *Tanssi maailman kanssa*. (Varto 2008, 98.) Kun esitetään eläviä kuvia elämästä, ei kuvien esittäminen saisi mielestäni milloinkaan kutistua vain kuvien keinojen esittämiseksi. Tähän pyrin omassa työssäni. Painotan kuitenkin, etten halua tehdä jakoa oikean ja väärän, tai hyvän huonon esitystaiteen tekemisestä. Selventääkseni omaa ajattelua, minulle esitystaiteen konteksti ilmentyy nimenomaan asioiden mielekkäänä näyttäytymispaikkana. Lähtökohtana on löytää se ykseys, jossa ilmaisu ja ilmaistava heijastelevat kiinteästi toisiaan, ollen sitä mitä ovat, ja ilmaisten sitä kautta omaa olemistaan.

Esityksellisesti tämä tarkoittaa minulle yritystä ilmaista sellaista, joka jo on, ja joka on juuri ehkä sen takia vähemmän esille nostettu. Kuinka siis esille tuoda olemisen esittämättömyyttä? Tuleeko esityksen sisällä tapahtuvasta olemisesta automaattisesti representaatiojohdannaista? Asetellaanhan tapahtuman puitteet tietoisesti teatteritilan sisään, esitystä harjoitellaan, käsiohjelmat painetaan, ja joku jatkuvasti fasilisoi ilmenevää materiaalia. Hyvä kysymys lienee, kuinka vapaissa puitteissa oleminen esityksen sisällä voi ylipäänsä toteutua, ellei kysymys ole kadulla tapahtuvasta happeningista, tai edes silloin? Voinko nykyisen ajatteluni pohjalta enää luottaa aikaisemmin kirjoittamaani lauseeseen, jolloin uskoin, että ”Todellisuuden tutkiminen epätodellisissa olosuhteissa uusien näköalojen tarjoajana on mielestäni teatteritaiteen eräs kauneimmista paradokseista.” Päätin lähteä yrittämään kuitenkin jotakin asiaa selvittääkseni, joten asetin työni praktiselle osuudelle tietyt lähtökohtaiset suunnannäyttäjät, ristiriitaisista ajatuksistani huolimatta, jotka kirjasin työni tuotantohakusuunnitelmaan seuraavasti:

”Työni pedagogiset tavoitteet pyrkivät luomaan harjoituksiin ja esityksiin ympäristön, jossa irtipäästäminen tila ja Martin Heideggerin ”silleen jättämisen” –filosofia saivat mahdollisuuden näyttäytyä tavassa olla ja toimia. Tarkoitukseni on purkaa suorittamiseen ja koherenttiin lopputuotokseen tähtäävän toiminnan harjoitusmoodi, ja luoda todellisuuden kantavaan voimaan luottava olemisen tila. Tällä tarkoitan kaikkea ryhmän keskinäisen tekemisen ja läsnäolon synnyttämää materiaalia, energioita, tunnelmia ja näistä syntyvää liikettä (esiintyjien välillä, sekä esiintyjien ja yleisön välillä). Esitysestetiikkamme kieli ja olemus pyrkii autenttisiin tapahtumiin, aistimiseen ja olemiseen, sen kaikissa ilmenemismuodoissaan, huomioiden kuitenkin ne puitteet, jotka se teatterin sisäisessä ”sopimuksen varaisessa” tilassa, sekä löyhässä etukäteen suunnitellussa rakenteessa (esityssuunnitelmassa/ käsikirjoituksen paradigman muodossa) joutuu sallimaan. Työparinani toimii lihallista impulssia tarjoava tanssipedagogiikkaa opiskeleva Outi Paananen koreografin nimikkeen alla, itse asettuessani jonnekin ohjaamisen ja kanssaolemisen välimaastoon.”

Ihminen ja ilmaisu

”Voidakseen vaieta, täälläololla on oltava jotakin sanottavaa.”

– Martin Heidegger

Ilmaisen koska olen. Siinä tämän luvun asiasisältö tiiviisti ilmaistuna. Puhuessani ilmaisusta tarkastelen tässä nimenomaan ihmisen ilmaisua. Teen tämän rajauksen tietoisesti sivuttaen muiden olevaisten, (eläimet, kasvit, esineet, asiat) laajan ilmaisumaailman olemassaolon, jotta saan kiinnitettyä fokukseni nyt tutkimaani ihmisen olemiseen / esiintyjän olemiseen esillä ollessaan. Toki voisin peilailla ihmisen ja muiden olevaisten ilmaisua vertailun vuoksi myös toisiinsa. Esimerkiksi ajatuksella, että miten avokaadon siemenestä noussut elämä ikkunalaudallani ilmaisee oloaan? Mistä se vaikuttaa, miten minä vaikutun siitä, ja mikä on ilmaisu välillämme? Nämä kysymykset perustelisivat itsensä samojen orgaanisten lähtökohtiensa takia, riippumatta evolutiivisen kehityksen eroavaisuuksista. Kahden elävän, esim. ihmisen ja kasvin samuuden kysymyksestä on mielestäni yllättävän lyhyt matka olemisen kysymykseen, jota työssäni kysyn. Pelkään kuitenkin ajautuvani tämän näkökulman avaamisen myötä liian kauas itse aiheestani, vaikka tämänkaltaisen pohdinnan tärkeäksi koenkin.

Termistön selvennykseksi, käytän oman lajimme edustajasta usein sanaa *ihminen*. Toiset sanat, joita mahdollisesti ihmisestä käytän ovat: *oleva*, *olio* tai *olento*, jolloin asiayhteys kiinnittyy kontekstiinsa hieman erilaisen merkityksen valossa. *Oleva*, *olio* ja *olento* lienevät jo astetta filosofishenkisempiä sanoja, mikä avaa lukutavan ymmärrystä jo siinä mielessä tiettyyn suuntaan niitä käyttäessäni. Käytän sanaa *olio* tämän työn yhteydessä myös kuvatessani yleisemmän ilmiön synnyttävää mieltä, ns. omaa itsenäistä *oliotaan*. Tämä siis vielä sanojen valinnoista. Ja mikä tärkeintä, haluan muistuttaa, että kyse on vain sanoista, ei siitä mikä jo on ja tapahtuu. ”Kieli on vain representaation väline: se tuo paikalle ne oliot, jotka jo ovat olemassa” (Varto 1995, 32–33) kirjoittaa Varto kirjassaan *Tästä jonnekin muualle*.

Joudun siis operoimaan kielen, eli eräänlaisen objektin kanssa asiaani nyt ilmaistessani. Ilmaisun puolestani miellän asiaksi, joka kaksitahoisesti samalla kertoo ja on. Se voi myös olla enemmän, mutta ei vähempää. Ilmaisun on aina ilmaisijansa synnyttävä, ja näin ollen sidonnainen synnyttäjäänsä, tai synnyttäjiinsä. Se on jonkin näköinen ja oloinen jo syntyessään.

ILMAISUN TARKOITUS JA TARKOITTAMATTOMUUS

Ihmisen ilmaisun ja olemassaolon kiinteä yhteys on kuultavissa jo hetkenä jolloin vastasyntynyt täyttää ensimmäisen kerran keuhkonsa hapella. Jollei odotettua parkaisua kuulu, luetaan tähän hetkeen kuulumaton ilmaisun passiivisuus jo eräänlaisena ilmaisuna siitä, että jokin on pielessä. Biologin silmin katsottuna ilmaisun primäärein *tarkoitus* lienee ihmisen hengissä pysyminen, sekä yhteyden luonti toisiin, esitettiin ilmaisu sitten torjuvassa, sallivassa, uhkaavassa tai pyytävässä mielessä. Esitän asian tietoisesti tässä muodossa havainnollistaakseni asettelemieni sanavalintojen synnyttämää tarkastelutapaa. Jotakin on, ja tässä jossakin alkaa tapahtua jotakin. Mielenkiintoista kuitenkin on, että nähdäänkö tapahtuman käynnistyminen alisteiseksi joillekin muille päämäärille, vai kuuluko se itseisarvoisesti jo olevan olemukseen? Mikäli ilmaisu nähdään vain tarpeena, eli *jonkin tarkoituksena*, voidaan nopeasti päätellä, että sen perimmäinen olemus on palvella jotakin. Tällöin ilmaisun arvon ja luonteen määrittelee vain sen *tarkoitus* tehdä jotain ollakseen jotakin. Tämä näkökulma lienee jossakin määrin yleisesti mielletty, ja jopa muita ajattelutapoja sokeasti vähättelevä.

Dekonstruktiiivisen filosofien perinnettä jatkava filosofi Jean–Luc Nancy (1940–) puhuu altistumisesta maailman esiin tulossa. Teoksessaan *Corpus* Nancy kuvaa maailman olemista, mutta myös sitä miten maailma olemisessaan samaan aikaan operoi itseään oman alttiutensa kautta. ”Alttius on yhtä aikaa kohde kuin metodikin”, jolloin perinteiset subjekti ja objekti lakkaavat olemasta.” (Nancy 2010, 24.) Kysymys ei ole näin ajateltuna vain tarpeesta. Alttius altistuu ja altistaa koska on luonteeltaan sellainen, ja vaikka se olisi kohde, kausaalinen, tai palveleva, on se perustaltaan myös itse itsestään ulostyöntävä. Tämän päätelmän mukaan ilmaisu, ei ole ilmaus jostakin, vaan se on ilmaus jonakin.

Omissa pohdinnoissani palautan edellä kuvaamani perinteisemmän tarkastelutavan biologisen reduktionismin piiriin, jonka näen ihmisen itsensä luomana ajatuskonventiona asiasta minkä haluaa ymmärtää. Mielestäni törmäämme jälleen kerran abstrahoidun ajattelun dominanttiin, eli kulttuurievolutiivisen tuotoksen määrittelemään tarkastelutapaan. Tämä maailma on pitkälti tässä päivässä (kaikkien vallalla olevien opetussuunnitelmien mukaisesti, neuvolaoppaista tohtorin väitöskirjoihin saakka) oppimisemme ja sisään kasvumme lähtökohta, mutta ei mielestäni koko näkymä. Maailmalla tässä tarkoitan tapaa jolla näemme ilmenevän, ja tarkennan asian koskevan lähinnä ainakin länsimaisen kulttuurin vaikutuksesta vaikuttunutta ajattelua.

Taas seuraa väitteitä. Ilmaisun olemus ei liity mielestäni yksiselitteisesti vain intentionaalisesti suunnattuihin objekteihin, tai subjektiivisesti koettuihin tietoihin valintoihin, vaan saa alkunsa jo ennen tietoa, eikä sen luonne ole pelkästään palveleva. Sanon näin, vaikka Merleau–Ponty viittaakin usein orgaanin olevan havaintojensa perusteella suuntautunut kohti aktiivisesti aikovana, ikään kuin se olisi sille ensisijainen teko (Merleau–Ponty 2012, 61). Tietoisten signaalien lisäksi, näen ilmaisun kiinnittyvän omaan alkuperäänsä jo sellaisenaan, eräänlaisena synnynnäisenä olemisen ilmaisuna ennen itsereflektiivisen palautteen tapahtumaa, tai tästä laadittua käsityskarttaa.

Teatterin piirissä kuulee usein lauseen, että ”ilmaisu saa muotonsa sisällöstään,” ja näin se varmaan suuntaa-antavasti tekeekin, mutta veisin lauseen sen autenttista luonnetta tavoitellen vielä asteen verran pidemmälle. Heideggeriin ajatteluun tukeutuakseni, taideteoksen olemista ei tulisi ajatella valmistettuna ilmauksena, vaan ilmaisun valmistamisena, ikään kuin se ”valmiinakin” olisi vasta tuloillaan (Kakkori 2009, 133). Asia on helpompi mieltää tässä kontekstissa pikemminkin tapahtuvasta, kuin tapahtuneesta, vaikka kysymys viestin estetisoinnista ja sen elossa pitämisestä onkin vaikea. Toisaalta se on asia, johon on pakko sekaantua, mutta millä tavoin ja kuinka paljon? Tämä on mielestäni hyvä avata näkyväksi, oli loppu tulema taiteellisessa mielessä sitten mikä tahansa.

Eräs kysymys on, hakeeko ilmaisun kommunikatiivinen luonne tiedon välityksen ohella yhteyttä samaan maailmaan kuuluvien muiden kanssa puhtaasti muiden kautta tarjoutuvan oman eksistentiaalisen vahvistuksen tähden? Minä –suuntauksia pohtiva filosofi Martin Buber (1878–1965) kirjoittaa kirjassaan *Minä ja Sinä* seuraavaa; ”Kohtaamiset eivät järjestäydy maailmaksi, mutta jokainen niistä takaa sinun liittyneisyytesi maailmaan” (Buber 1993, 55–56). Mikäli minän yhteys muihin nähdään siis primäärinä tapahtuma minän olemiselle, voidaan yksilön ilmaisu nähdä eräänä taiteen välineellistyneistä tehtävistä, sen autenttisen ja koolle kutsuvan luonteensa takia. Samalla se olisi sekä tietoinen teko, että tiedostamaton automaatio tapahtuman sisältämän ”näkymättömän” kutsun liittyessä olemassa olon kokemisen herkistymiselle toisen kautta. Voiko siis olla niin, että ihmisen ruumis kutsuu auttamattomasti toista ruumista tekemättä mitään, vain koska on toinen samanlainen, vaikkakin omassa eriydessään? Mikä on siis ruumiin olemisen merkitys ilmaisussa ja sen vaikuttavuudessa? Tässä kohtaa tarvitsen lisäapua muilta jo asiaa paljon pidemmälle pohtineilta ajattelijoilta.

RUUMIIN FILOSOFIA

Aloitän tämän kappaleen omalla mielipiteelläni. Liha joka on meidän, ei ole alisteinen millekään, ei saastainen, eikä erillinen hengestään. Tästä lähdän. Elämän mysteeri, kauneus, ihme ja sen saavuttamattomuus elää kiinni lihassamme. Se on samaa kuin oman lihamme sisäinen universumi, mikä on jo itsessään jokapäiväisten ihmeiden tapahtumanäyttämö. Se on sisä- ja ulkotila samaan aikaan, jonka ääriviivojen rajankäyntiä käydään jatkuvasti. Samalla kun se on meidän, on se myös jotain muuta, ulkopuoliseen yhdistyvää ja meidän hallitsemattomissa. Ruumis on yhtä moniselitteinen, yhtä auki ja suljettu, kuin maailma joka edessämme avautuu. Fenomenologifilosofi Merleau-Pontyn ajatteluun tukeutuakseni Miikka Luodon sanoin:

”Maailma, jonka näkeminen edellyttää filosofista oppimista, ei ole objektiivinen todellisuus, vaan ilmenemisen ulottuvuus. Kyseessä on maailma joka näyttäytyy minulle, mutta vain siten että minä itse näyttäydyn ruumiillisesti osana sitä; se on maailma joka on pääsyni asioiden lähellä, mutta vain siten että asiat vetäytyvät minusta etäälle, erillisiksi asioiksi.” (Luoto 2012, 12.)

Merlau-Pontyn ruumiin filosofiaan oli helppo nojautua, sillä hyppy omien harjoitusaikaisten muistiinpanojeni ja Pontyn ajattelun kanssa tuntui sopivalta matkalta tehdä, jos näin voi sanoa. Seuraavaksi ote harjoittelupäiväkirjastani 6. joulukuuta 2012:

”En voi sanoa ääneen sitä kaikkea mitä näen ja tunnen. Ne pitäisivät minua täysin hulluna. Sen lisäksi että kuljettelen näitä ruumiita Gösta Ågrenin runojen mielenkudelmassa, osaamattomana sanoa minne suuntaan mennä, sanoisin että näen itseni heissä. Miten mistään voi sanoa mitään kun kaikki liittyy kaikkeen, niin kuin minäkin heihin ja he minuun. Tuntuu kuin kärsisin ajatusten synesthesiasta, jossa kaikki ajatusruumiit, joita tapaan kohtaavat toinen toisensa, toisistaan vaikuttuen, toisiinsa sisältyen, ja toisistaan eriytyen. Kun avaan suuni, en voi olla varma mitä sieltä tulee. Minun on keskityttävä ja pyrittävä hillitsemään ryöpsähdyksiäni, vaikka piilottaisinkin näin tehdessäni osan itsestäni. Kuinka raskasta näiden synapsieni räjähdystilojen verbalisointi mahtaakaan muille olla? Mutta kuitenkin, kuinka voin tällaisessa mielentilassa osoittaa mikä on toista primääripää? Miten voin valita jonkin dominantiksi, etten katkaisisi sitä virtaa mikä jo tapahtuu ja on. Ei minulla ole oikeutta, eikä halua kajota toisiin, pienentää sitä kehystä, mikä on jo ilman minuakin olemassa. Mutta kuitenkin minun on se tehtävä. Nämä ihmiset ovat kauniita. Heidän ruumiinsa avautuvat, sulkeutuvat ja loistavat. Ruumiillinen maailma, joka eteeni avautuu näyttäytyä minulle runoilijan maailmana. Sellaisena maailmana jolle edessä avautuva maisema avautuu määrittelemättömänä, vaikka toki näkymä välillä muuttuukin, heilahtaa ja on yhtäkkiä toinen. Näkymä muuttuu asioiksi ja asiat näkymiksi. Vähän kuin objektini toisinaan tarkentuisi, ennen kuin tarkkapiirtoinen kuva jälleen katoaa. Muilla tavoin en kykene näitä ruumiita nyt näkemään, ja kuinka voisoin ottaa ne haltuuni? Kuinka voisoin ottaa toisen orgaanin haltuun? Jos vain antaisin heidän olla. Ei, en voi täysin tehdä sitäkään. Joudun siis hieman näyttelämään. Näyttelen ammattitaitoista fasilitaattoria, joka tietää, että mihin päin. Oikeasti olen mykistynyt ihminen. Minä ihmettelen.” (Harjoituspäiväkirja 6. Joulukuuta 2013.)

Selkeyden nimissä puran vielä hieman vanhan länsimaisen ajattelun filosofista otetta oman näkökulmani kirkastamiseksi. Ruumista pohtiessani en halua tehdä yleisemmin mielletyn kartesiolaisen dualismin mukaista jakoa fyysisen ruumiin ulottuvuuteen ja psyykkisen hengen ajatteluun, joka lienee jo

mennyttä aikaa, ja muutenkin tutkimusyhteydestään liian populistisesti erotettua. Descartes (1596–1650) puolustaakseni jostakinhan on aina lähdettävä ja jonkunhan on tehtävä ensimmäinen tarkka osiin pilkkova erottelutyö ennen moniselitteisempien synteisien mahdollistumia. Dualismistaan huolimatta Descarteskin palaa viimeisissä kirjoituksissaan aistikokemusten aikaan saamiin sielun liikutus tiloihin. Eli ruumiin ulottuvuuden ja ajattelun yhteenliittymiin. ”Sielun liikutukset ovat siis ruumiillisia kokemuksia siinä mielessä että ne ovat ruumiin aiheuttamia kokemuksia” (Reuter 2002, 262) kirjoittaa Martina Reuter artikkelissaan *Ruumiillinen kokemus Descartesin ja Merleau–Pontyn filosofiassa*. Tämä tulisi myös Descartesin ajatuksen kehittymisestä muistaa.

En tahdo esittää asiaa myöskään toisinpäin Platonin ideaopin pääläelleen kääntämisen riittävyydellä tässä ja nyt näyttäytyvän idean fyysisenä todellistumana. Tämän teki jo Hegel (1770–1831) palauttaessaan ideatodellisuuden problematiikan systemaattisen järjen turvin näkyvän ykseyden piiriin. Systemoidun järjen käytön sijaan olen päätenyt tarkastelemaan ruumiita pikemminkin Edmund Husserlin (1859–1938) fenomenologisesta vaatimuksesta mennä ”Takaisin asioihin itseensä!”, eli tutkimalla sitä millä tavoin asiat tulevat kohdattavaksi ja läsnä oleviksi. Turvaudun tällä kertaa Husserlin vaatimusta eteenpäin vieneen Maurice Merleau–Pontyn havaintotodellisuuden tarkasteluun ruumiina ruumiiden joukossa, koska niin on aina ollut jo ennen ymmärrystä. ”Hänelle paluu asioihin itseensä on paluu siihen, miten olen aina jo tullut osalliseksi maailmasta”, esittää Luoto Pontyyn viitaten. (Luoto 2012, 11.)

Näkökulmani läsnäoloon, ihmettelyyn ja subjektin omaan kokemusmaailmaan tuntuu Merleau–Pontyn fenomenologisen havaintotodellisuuden kautta oikealta lähestymiskulmalta. Tärkeää ei ole kysyä pelkästään, että mitä on, vaan tärkeää on myös havaita, että miten on. Tämä avaa näkyvää olevaisuudessa esiintyvien erilaisten olemusten kirjolle, joka tunnustaa olemisen eri muodot näin jo lähtökohtaisesti tavassaan tarkastella asioita. Kuinka voisimmekaan palauttaa kaiken yhden olemuksellisuuden äärelle? Kysymys minulle olevasta on siis aina lähtökohtaisesti ainakin kahdesta tunnistamastani asiasta tutuista ja tuntemattomista olemuksista, ja näiden välisistä elävistä suhteista.

Toisen ajatteluani tällä hetkellä tukevan filosofisen viitekehyksen löydän Jean-Luc Nancyn ruumiillisista pohdinnoista. Nancy tuo ruumiinsa filosofiassa esiin vierauden käsitteen, jonka hän näkee paljastuvan viimekädessä omasta sisimmästä. Sami Santanen ilmaisee asian *Filosofin sydän* –teoksen sisältämän *Tunkeilijan* saatesanoissa seuraavasti; ”Jokin vieras tunkeutuu ajatteluun”, kuten Nancy sanoo ja juuri tunkeilevuuttaan tuo vieras ottaa ydinasian paikan” (Santanen 2010, 124). Kysymys Nancyn ajattelussa kilpistyy minässä esiintyvään ”vieraan onkaloon”, jolloin minän kiinteä paluu itseen ei enää mahdollistu, ja jää yllä pitämään tätä loputonta vierauksien häiriötilaa. Näin ajateltuna minän sulkeuma on illuusio kiinteästä yhdestä minästä.

Ruumiin tarkastelu vierauden kautta luo työlleni sen kysyvän jatkuvasti kokeilevan rajan ylityksen maaston. Yhden minän peilatessa toista minää, joka näkee toisessa oman minänsä vieraan. Kysymys lienee Nancya mukailleen siitä, mitä katsotaan, kun toinen ruumis asettuu toisen eteen. Katsooko ihminen toista vierasta, toista samanlaista, vai näkeekö ihminen toisessa itsensä? Näkeekö ihminen samanlaisessa lopulta oman vieraansa, jonka hetkeksi tavoittaa, ennekuin se taas katoaa objektina havaittavaksi ruumiin määreeksi? Ja mikä on tämä oma vieras?

Tuon Nancyn ajattelua ruumiin vieraasta mukaan sen takia, että jokin tunnistamaton, outo, ei-minä alkoi pikku hiljaa näyttäytyä omalla oudolla tavalla työni praktisen osuuden edetessä. En osannut aluksi edes paikantaa, että missä se näyttäytyi. Näinkö sen toisessa vai minussa, vai oliko se vain aivojeni tuottama mielikuva näkyvästä. En etsinyt sitä, enkä ymmärtänyt löytäneeni sitä, mutta jotakin sellaista kävi, että tunnistin jonkin oudon ilmaantumisen katsoessani toista. Olemisen kautta ”laskeuduttuani” toisenlaisen havainnoinnin piiriin, esiin astui jotakin sellaista, jota en ennen Nancyn ajatteluun tutustumista edes ymmärtänyt nimetä termillä vieras. Nyt kuitenkin käytän sitä, mikäli edes puhumme samasta vieraasta. Vieras oli ikään kuin sivulöydös, jonka toisen kanssa oleminen, ja eri olemuksellisuuksien todistaminen yllättäen näkymästä paljasti. Samalla tämän löydön puntarointi palauttaa ajatteluni ei-tunnetun tiedon alueelle. Ei tutun ja ei-tiedetyn luokse, jolloin kyse ei voi olla jo opitusta asiasta. Olemisen

tunnustaminen ikään kuin hiljensi objektimaailman kohinan, joka mahdollisti aivan uudenlaiset maisemat olevien keskinäisyydestä. Nancylle tuo vieras tuli tutuksi henkilökohtaisesti paremmin tosin sisältä käsin, oman sydämen pettämisen myötä. Tämä ei poissulje kuitenkaan mahdollisuutta tunnistaa vieras itsessään myös toisten itsensä ulkopuolisten kautta peilattuna, vaikkakin se edellyttää sisäisen vierauden olemista *a priori* sisäpuolella. Santanen kuvailee Nancyn vieraan ymmärrystä hänen omana kokemuksenaan seuraavasti ”Vieraus ei voi tulla ulkoa, ennen kuin se herännyt sisäpuolella” (Santanen 2010, 130), jolloin kysymys olisi viime kädessä tunnistamisesta.

Vierauden termin ymmärtämiseksi samankaltaisen sisäisen hahmottelemattoman oudon Heidegger nimesi sanalla unheimlich, jonka suora suomennos olisi kaiketi epäkotoinen. Hyvä kysymys lienee mitä ruumis on mieltänyt tutuksi, ja ehdottaako tämän mieltäminen silloin tutun käsitteen palauttamista jo opitun ja tiedetyn piiriin kognitiivisten aivoprosessien alle? Jos näin on, niin mitä jää sitten tämän ulkopuolelle, asiat joita emme voi palauttaa ymmärretyiksi, muistetuiksi, tai jäsennellyiksi kokonaisuuksiksi?

RUUMIIN KIELEN NÄYTTÄYTYMINEN JA OLEMISEN NÄYTTÄYTYMISEN HAASTEELLISUUS ESITYKSENÄ

Lähtiessäni pohtimaan esityksemme kieltä, en halunnut sulkea mitään mahdollisuutta pois. Harjoitusten alettua huomasin kuitenkin pian, että minulle tuotti hankaluuksia päästä puhuttuun kieleen kiinni. Samoin kävi myös onomatopoeettisen ääntelyn kohdalla. Yrityksistäni huolimatta kaikki esiintyjien tuottamat äänet tuntuivat jotenkin ylimääräisiltä ja tapahtumaa itseään rikkovilta, ikään kuin ruumiillinen tapahtumahorisontti olisi antautunut kulloisenkin lausutun sanan edessä, ja supistanut maisemaa jo olevaa pienemmäksi. Puhuttu kieli näytti (pakatun tietonsa voimannäyttönä) dominoivan kaikkea muuta esillä olevaa, tehden ruumiin olevuudesta pikemminkin ruumiin kuvitusta, jolloin näkymää alkoi hallita yksiulotteinen narratiivi, sanojen dominantti. Koin sanat eräässä mielessä jotenkin jopa laiskan oikopoluksi miellettävän edessä.

Juha Varto tuo esiin kirjassaan *Tästä jonnekin muualle* kielen retoriikan ja totuuden suhteesta, ja siitä miten tämä suhde alkujaan nähtiin seuraavaa; ”Retoriikan perusvaatimus perustui metafyyssiseen maailmanjärjestykseen, jossa kaikki saa selityksensä lähtien ensimmäisestä intelligenssistä, totuuden lähtökohdasta” (Varto 1995, 55). Tämän ajatuksen mukaan olioiden olemassaolo ja puhe pohjautuisivat niiden olemassa olevaan totuuteen. Kaikki mikä on ja tulee esitetyksi, on lähtöisin viime kädessä samasta lähteestä, ja niinpä myös kielellä on totuuden perusta. Toinen Varton esittämä kielen totuutta korreloiva tarkastelutapa liittyy puhutun kielen vaikutukseen sanoessaan, että, ”Sanan voimalla maailma on luotu, ja samalla voimalla sitä edelleen muutetaan ja luodaan uudelleen (Varto 1995, 55)”. Tämäkin tarkastelutapa nojaa totuuteen, joka paljastuu sanojen kautta. Se mikä lienee totta on niiden todellisuutta rakentava, ylläpitävä ja vaikuttava yhteys, mutta mikä lienee absoluuttinen totuussidos?

Näissä kahdessa (antiikista periytyvästä) vielä tänäkin päivänä ymmärrystämme otteessa pitävän ajattelun ideassa ei ole kuitenkaan huomioitu kielen itseään määrittelevää olemusta, eli sen etäännyttävää suhdetta maailmaan. Uudelle ajalle tultuamme kieli kokikin aikansa intellektuellien toimesta oman reformaationsa, sen epätäydellisesti kalkyloivan luonteen esiin noustua. Kieltä totuuden lausujana ei nähty enää uskottavana, sen jättäessä merkityssuhteensa satunnaisesti itsensä ulkopuolelle rajaavana ja liian täsmällisenä kattaakseen sen mikä jo on. (Varto, 1995, 57.)

Vaikka kieli tunnustettaisiinkin objektina, on sen vaikutus ylivoimainen suhteessa muunlaiseen viestimiseen. Sanojen vahva asema kertoo mielestäni jälleen kerran kognitiivisia valmiuksiamme tukevasta ja vahvistavasta kulttuuristamme. Aina kun joitakin toimintoja aktivoidaan, joitakin muita passivoidaan. Mielestäni vähintäänkin yhtä tärkeää kuin tietoisuuden vahvistaminen on ei-tietoisuuden piirissä oleskelu. Kuten Paula Tuomikoski kirjassaan *Ihminen ja taide* toteaa; ”Inhimillisen tajunnan ja tietoisuuden erityiskapasiteetti on kyky kommunikoida tajuntojen välillä” (Tuomikoski 1987, 57), joten miksi näitä tajunnan tiloja ei sitten tasa-arvoistettaisi? Praktisen tekemisemme lähtökysymyksenä esitin, mitä voi nähdä, jos lakkaa ratkomasta edessä avautuvaa maisemaa kausaalisenä pähkinänä? Toisin

sanoen halusin kielellisten valintojeni kautta avata maaston, jossa lukuohjeet esitykselleni olisivat mahdollisimmat häivytytetyt, senkin uhalla, että olin tietoinen niiden poissaamattomuudesta toisaalta.

Kuulostipa nämä pohdinnat kärjistetyn mustavalkoiselta, tai ei, näytti siltä, että paras ratkaisu tässä työssä oli luottaa ruumiin omaan kieleen. Tämän huomion tehtyäni, pidimme sanojen kuiskekieltä vielä kuitenkin pitkään mukana, melkein esityksiin asti. Mutta se oli minulle pikemminkin vain muistutus siitä, mikä ei ollut olemisen ja kanssaolemisen näyttäytymisessä se paras mahdollinen tie, jotta suunta toisaalle pysyi käänteisesti jatkuvasti läsnä, ja jotta en estäisi sitä kaikkea mikä oli olemassa jo ilman minun puutuomistanikin asiaan. Poikkeuksen tekivät ääneen lausutut runot, joita luin maisemaksi alle ennen joidenkin harjoitteiden alkua, sekä käymämme filosofishenkiset keskustelut.

Kysymys ei ollut kuitenkaan vain ruumiin kielen luottamisesta, tai sen riittävydestä. Tämän työn osalta kyse oli hiljaisen ruumiin ”esteettömämmästä” olevuudesta, sekä tätä kautta paljastuneesta ruumiin vahvasta vaikutuksesta sellaisenaan. Suullisen ilmaisun mukaantulo olisi vienyt esityksen luonnetta vain esityksellisempään suuntaan, ja vähätelty mykän ruumiin autenttista ilmaisua. Toki ”hiljaisen ruumiin” kommunikoivuutta oli tukemassa myös ääni- ja valosuunnittelun omat ilmaisumaisemat, jotka toivat omat viitteelliset ilmaisunsa omien instrumenttiensa kautta mukaan.

”Kun oli toiselle läsnä fyysisesti, ja kommunikoi vain kehon ja katseen kautta, pääsi ihan erilaiseen keskusteluun kun puheen kautta. Niihin ”keskusteluihin” pääsi paljon syvemmälle kuin mihinkään sanalliseen. Enkä mä nyt tarkoita, että sanalliset keskustelut olisi millään tavalla huonompia tai arvottomampia kuin fyysiset kontaktit, ne ovat laadullisesti erilaisia. Silloin kun toisen kanssa kommunikoi vain fyysisen kautta, pystyy kertomaan sellaisia asioita mitä ei vaan voi sanallistaa. Se oli tosi siistiä.” (Esiintyjä 1)

Pohdimme pian ruumiin jo sinänsä riittävän olemuksen lisäksi myös erilaisia suuntauksia, joiden muuttuessa, muuttui myös ruumis suhteessa toiseen. Aloimme tunnustella eri suuntauksien synnyttämiä tiloja ja suhteita, joista osa

loi lopulta koko esityksemme rakenteellisen pohjan osoittamalla esiintyjälle kulloisenkin fokuksen suunnan, jota tutkittiin. Esiintyjille annettu löyhä tehtävänanto oli herkistää ruumis kolmelle erilaiselle kuuntelulle, joita olivat:

1. Ruumis suhteessa itseensä
2. Ruumis suhteessa toiseen (jo tiedettyyn, harjoitettuun, tutuksi käyneeseen, selkeästi sopimuksen varaiseen, esiintyjään)
3. Ruumis suhteessa toiseen (uuteen, vieraaseen, tuntemattomaan, sopimuksen löyhästi tehneeseen, katsojaan)

Nämä tehtävänannot näyttäytyivät *"Is there a moment?"* –esityksen kolmessa eri osiossa. Nämä osiot jakautuivat puolestaan seuraaviin tutkittaviin määreisiin, joihin ruumiit heijastuivat:

1. Aika
2. Tila
3. Massa

Nämä määreet tulivat esille puolestaan ruumiin rauhaan jätön, tilallisen hahmotuksen, sekä ruumiin painon ja koskettavissa olevan lihan tunnussa. Kaikissa näissä osioissa ruumiit saivat mahdollisuuden herkistyä edellä mainittujen kuuntelujen äärelle. Kuinka aika vaikuttaa ruumiin olemiseen kontaktittomasti, kohtaamiseen toisen valmistautuneen kanssa, sekä kohtaamiseen toisen valmistautumattoman kanssa? Ja kuinka tilan määre ja massan määre tekivät tämän saman. En tahdo tässä yhteydessä kuitenkaan analysoida näiden tapahtumien tuottamaa tietoa sen tarkemmin. Tärkeämpänä pidän näiden puitteiden asettamista, joiden kautta se mikä on saa kenties mahdollisuuden näyttäytyä sekä sellaisenaan, että suhteessa muuhun. Se mitä se sitten on, saa olla juuri sellaista mitä se kenellekin on, niin esiintyjien, kuin katsojienkin perspektiivistä katsottuna.

Jatkuvan pohdintani alla oli kuitenkin erillisten tehtävänantojen (tutkimuksellisten suuntien) ja vapaan olemisen suhde toisiinsa. Mikäli peräänkuulutin "vapaata" olemista, kuinka voin asettaa olemiselle minkäänlaisia puitteita vahingoittamatta sen vapautta? Kuinka nojata mihinkään suuntaan ja tehdä mitään valintoja anastamatta tapahtuvaa

itseään? Martin Heideggerin *Silleen jättämisen* –ajatus ei tuntunut praktiseen työskentelyyni juurikaan apua tarjonneen kuvaillessaan asiaa mystisesti saman nimisen teoksen peltokeskusteluissa;

”TUTKIJA Puhutte alinoma jättämisestä, joten syntyy vaikutelma, että kysymys on luonteeltaan passiivisesta. Kuitenkin uskon tietäväni, ettei ole kysymys olijoiden voimattomasta jättämisestä liikkumaan ja toimimaan.

OPPINUT Ehkä silleen jättäminen kätkee korkeimman toiminnan kaikista maailman toiminnoista ja ihmisluvun tekemisistä...

OPETTAJA joka korkea toiminta ei siltikään ole aktiivisuutta.

TUTKIJA Silloin silleen jättäminen sijaitsee, jos sijainnista tässä yhteydessä voidaan puhua aktiivisuuden ja passiivisuuden erottamisen tuolla puolen...

OPPINUT Koska silleen jättäminen *ei* kuulu tahdon piiriin.” (Heidegger 2002, 36–37.)

Ratkaisu (oma moraalinen armahdukseni) piili minulle jonkinlaisen sopimuksen tekemisessä. Kun tietyt tutkittavat alueet oli koettu syystä tai toisesta tärkeiksi, tuli tämä sopimus ratifioida kaikille omaksi ja jollakin tavalla mielekkääksi. Toki tässäkin kohtaa joitakin kompromisseja aina ilmenee. Tämän jälkeen sopimuksemme puitteissa jokainen sai vapaasti tuntea, kokea ja olla niin kuin olemisensa ja ilmaisunsa itse tehdessään koki. Tämä on esitystaiteellisessa kontekstissa sikäli vielä moninkertainen paradoksi, sillä tämä kaikki tuli altistaa vielä ulkopuolisten katsojien katseen alle. Kuinka siis oleminen itsen ja toisen kanssa voi ylipäättään olla ”vapaata” silloin kun se asetetaan sekä esitysrakenteellisiin puitteisiin, että tietoisien tarkkailun kohteeksi? Tieto kohteena olosta vaikuttaa auttamattomasti sikäli jo olemisen autenttisuuteen, joten tilanne näytti jo lähtökohtaisesti teatterin sisällä mahdottomalta. Pohdin jopa sitä, että olisiko esityksemme parempi, jos se esitettäisiin vain tyhjälle salille? Olisiko se silti esitys, joka tutkii olevuutta esitystaiteellisissa puitteissa? Näin pitkälle en kuitenkaan mennyt, jotta olisi vaarantanut muiden päämääriä ja haluja esityksemme suhteen. Päädyin ajatukseen, että vaikka oleminen ei näissä puitteissa voisikaan täyttää autenttisuuttaan nauttiakaan, kysymys kuuluu, että kuinka paljon se voi? Ja onko siinä arvoa jo sinänsä, eli riittääkö se?

Sain uskoa työni tekemiselle sen haasteista huolimatta siitä, että minulla ”oli” kuitenkin ruumiita, joista vaikuttuu jo sellaisinaan, ja minulla oli lupa laittaa

ne näkyville. Minulla oli myös kieli, jota ei voinut kieltää, kaunis suora, ruumiin kieli. Lisäksi minulla oli mahdollisuus, joka minun tuli käyttää. Minulla oli hyvin paljon minkä takia puhua tämä puheenvuoro.

OLEMISEN FILOSOFIA

Tämä kappale huutaa jo kauas Martin Heideggerin nimeä, mutta en ajatellut heijastella oman työni osalta hänen mielteitään tässä nyt sen enempää mitä puhdas kulttuuriajattelun aikaansaama automaattinen valuma tekee jo puolestani ja tahtomattani. Lienee paikallaan kuitenkin tunnustaa, että työni suunnitteluvaiheessa aloitin kyllä Heideggerista, voidaanhan hänet asettaa filosofina juuri olemisen kysymisen kysyjäksi. Minua kiinnosti eritoten Heideggerin ”silleen jättämisen” ajatukset, jotka resonoivat mukavasti tämän hetkistä ajatteluani. Jossakin vaiheessa työtäni Heidegger tosin kadotti fokuspaikkansa ja unohtui. Kun puhutaan olemisesta, niin jokin pakko minut kuitenkin pakottaa edes sivuamaan tämän eksistentiaalisen fenomenologian isähahmoa, joka on pohdintojensa kautta kieltämättä vaikuttanut koko läntisen ajattelun perustaan, tehden sitä vielä yhä tänäkin päivänä. Martin Heideggerin jälki muistuttaa olemisen ymmärtämisestä kaiken olevassa olevan taustalla. Toisin sanoen kaikki mikä on ensiksikin vain on, ennen kuin sitä voi edes esittää olevaksi. Se mikä tässä ymmärtämisessä minusta on tärkeää on se, että ajatus tästä tuntuu jääneen ajassamme melko taka-alalle, ilmaisun keskittyessä ilmaisemaan liian usein vain ilmaisua itseään, ei olevaa. Ennen olemisen ilmaisua, on kuitenkin aiheellista kirkastaa, mitä olemisella mielletään, ja miksi se niin helposti unohtuu meiltä. Heidegger esittää mielestäni tärkeän huomion nostessaan esiin juuri olemista koskevat vaarat, miten se siis usein ylimalkaisesti mielletään. Näitä ovat:

- ”1. Olemisen ymmärretään yleisimpänä käsitteenä, jolloin sitä ei tarvitse tutkia.
2. Olemisen ymmärretään käsitteenä, jota ei voi määritellä, jolloin se voidaan jättää rauhaan.
3. Olemisen käsite ymmärretään itsestään selvästi, jolloin se ymmärretään muutta mutkitta.” (Kakkori 2009, 32.)

Nämä samat kysymykset häiritsevät pienellä nihilismin työntövoimalla myös minua, vaikka en itse niitä näin täsmällisesti osaisikaan esittää. Kuitenkin kysymys olemisesta hämärtyy kohteettomaksi ja oleminen itsessään muuttaa muotoaan sen itsensä unohdettuna. Tätä muuttumista edesauttaa myös kieleen sidottu ajattelu, eli se miten kielen kautta miellämme todellisuuttamme. Jos mietimme vaikka lausetta ”*Mikä ihminen on?*”, emme voi ohittaa lausetta pohtimatta mitä oleminen meille tarkoittaa. Heideggerin sanoin ”Olemisen ulkopuolelle ei pääse” (Kakkori 2009, 34). Myös Heideggerin filosofiassa olemiskysymys merkitsee paluuta asioihin itseensä, hänen lukeutuessa itsekin fenomenologiksi. Heidegger halusi johdattaa keskustelun olevan ymmärtämisestä olevan olemisen ymmärtämiseen. Eli suunnata olevasta olemiseen, jonka pääargumenttina toimi olemisen unohtuminen. (Kakkori 2009, 28.) Heideggerin olemisen filosofiaa voisi avata monta lukua, mutta se olisi jo toinen työ, joten tämä tällä kertaa Heideggerista.

Merkittävämpää minulle tässä työssä kuin ”*Daseiniin*” paneutuminen (olemisen luonteen paljastavaan, kaiken alla olevaan olemisen termiin pureutuminen ja tämän käsitteen loputon teoretisoiminen) on muistuttaa olemisen olemassaolosta ja kokea sen riittävä voima ja vaikuttavuus sellaisenaan tässä ja nyt. En pyri myöskään vain yhden olemisen yleismaailmalliseen huomiointiin, vaan olemisen eri olemuksellisuuksien esiin tuomiseen ja hyväksymiseen. Tämän pyrkimyksen näyttämisen pyrin siirtämään omaan pedagogiikkaani ja esitystaiteelliseen ilmaisuuni Merleau-Pontyn ajattelun kautta ilmaistuna; mitä on ja miten on? Ajatuksensuuntani Heideggerin ajattelun syövereistä on siis hiukan toinen, ja tässä kohtaa opintojani myös paljon kevyempi. Sanotaanko vaikka että kuljen tällä hetkellä vainun perässä, joka johtaa minua kenties jonnekin.

Seuraavaksi konkretiaan, eli kuinka olemisen merkittävyys minulle löytyi. Siirryn pohtimaan omia huomioitani työmme harjoitusvaiheessa ilmentyneiden tapahtumien myötä. Pohtiessani kohtaamisen tapahtumaa puristeisena, pakotettuna ja näin ollessaan laadultaan myös *esittävänä* tekemisenä, johti ymmärrykseni tästä näennäisyydestä vähemmän puristeisen työskentelyn äärelle. Ymmärsin, että kohtaaminen ei tapahdu ainakaan silloin

kun kyseessä on esittävä kohtaaminen, tai ainakin se on esteisempi. Näin ollen seuraavien askelten oli pakko olla puhdistavia, todellisiin lähtökohtiin nojaavimpia, huomioiden ne seikat, joissa kohtaajat juuri kohtaamisen hetkellä oikeasti olivat. Lavalla olo todistavien katseiden alla tuli lähtökohtaisesti pyrkiä siis hyväksymään eräänlaisena todellisuuden tilana. Aloimme suunnata harjoitteitamme läsnäolon omiin ja jaettuihin hetkiin sellaisinaan kun ne tuntuivat. Tiesin, että jouduin ohjailemaan, mutta yritin kestää ”tapahtumin sekaantumisen” saattaakseni esiintyjien tietoon olemisen lihallisen ymmärryksen ja ei-ymmärryksen tunnun. Vaikka tämä oli ristiriitaista, kyse oli siis niiden puitteiden luomisesta jotka tarkoituksettomasti, mutta samalla toki myös tarkoituksellisesti saattoivat mahdollistaa ruumiin rauhaan jättämisen myötä itse olemisen. Olemisen arvon kautta, minulle hahmottui myöhemmin myös toinen esille noussut asia, joka oli jo mainitsemani vieraan näyttäytyminen.

Tehdessämme työmme harjoitusvaiheessa erilaisia kohtaamisharjoitteita, harjoitteet, jotka eivät sisältäneet suoraa ohjetta toimia jotenkin, tai joiden intentio ei ollut niin selvä tuntuivat aina kiinnostavimmilta. Kun esiintyjät eivät olleet päättäneet jotakin tiettyä, vaan toimivat omien tuntemustensa johdattelemina, ruumiinsa kestävyuden, hengityksen rytmin, kollektiivisen kuuntelun, etäisyyden määräytymisen, tai autenttisen liikkeen tuottamien näkyvien tai näkymättömien toimintojen mukaisesti, tapahtui jotakin, jonka voisin nimetä tässä nyt vaikka ”olemiseen laskeutumiseksi”. Tarkoitan tilaa, jolloin kognitiivisten käskyjen irtipäästö saattaa hetkellisesti onnistua, vaikka tie tähän tilaan vaatisikin tietoisia rituaaleja, ja eräänlaista tahatonta pyrkimystä ”irti päästään” pyrkimättä siihen. En ole täysin varma miten asiaa tulisi kuvata. Psykologian professori John Kounios kognitiivisen neurotieteen laitokselta (Philadelphiasta) kuvaa asiaa prefrontaalisen aivokuoren aktiivisuuden eräänlaisena himmenemistilana, jolloin välitön reflektio tapahtuvasta, sekä tietoisuus yrityksestä hämärtyy, valjastaen samalla myös alitajuisen tiedon käyttöön. (Kounios 2013). Kounios tutkii työssään muun muassa oivalluksen synty tapahtumaa. Kouniosin päätelmien mukaan, ennen oivalluksen syntymistä aivot tarvitsevat rauhaa ja ikään kuin sulkevat ulkoiset häiriötekijät pois omana neurofysiologisena tekona, jotta syvempien aivokerrosten keräämä tieto tulisi esiin ja yhdistyisi suuremmaksi kokonaisuudeksi. Kysymys on samalla myös luovasta tilasta. Minua tässä

kiinnostaa lähinnä aivojen omien kognitiivisten toimintojen hämärtäminen välittömästi koetun maailman kanssa. Tällaiset himmenemistilat voidaan liittää helposti myös meditatiivisiin harjoitteisiin, sekä laajemmassa mielessä jopa laajemmin idän kulttuurimentaaliseen perinteeseen. Ainakin se kertoo siitä, että aktiivinen hereillä olo tilamme ei ole ainoa tapa olla ja mieltää ympäröivää todellisuuttamme.

Joka tapauksessa oman ruumiin kuuntelulle herkistyneet harjoitteet antoivat suuntaa siihen, miten olemisen oleminen ruumiillisissa olevissa ilmeni. Ruumiin oma kieli, sisäiset impulssit, sekä olotilat, joita harjoitustemme reflektiohetkissä nousi esiin vaativat toki eräänlaista puhdistustyötä, sekä jonkinlaista ymmärrystä siitä rauhaan jätön tilasta, mikä jokaisen oli itse tehtävä. Tämänkaltaiseen olemisen tilaan pääsyä hankaloittivat kuitenkin harjoituksiin valittu musiikki, harjoitussalien sisäänkirjoitettu konteksti, ohjaajien tehtävänanto asiasta, ohjaajien todistus tapahtuvasta, loisteputkilamppujen epäluonnollinen valo, sekä ylipäänsä tehtävään lähtö, johon mielestäni liittyy aina perusvastustus. Samat haasteet esiintyivät myöhemmin esitystilanteissa suhteessa yleisön katseeseen, esityshetkeen, aikaan jne... Se mikä olemisessä olemiseen tuntuivat puolestaan auttavan olivat aika, hengitys, yrittämättömyys, sekä hyväksyntä kaikesta tapahtuvasta. Mihinkään kun ei voinut varsinaisesti pyrkiä, jäivät nämä suunnanannot lopulta toki vain viitteellisiksi. Kysymys tekemisemme luonteesta näyttäytyi pikemminkin aina etsivänä, kuin löytävänä, eikä mikään tapahtunut nopeasti. Enkä oman positioni kautta voi olla tietenkään missään mielessä varma, kuinka olemisen kokemuksellisuus tai ei-kokemuksellisuus kokijoidensa itsensä kesken lopulta koettiin. Siksi vielä muutamat kommentit esiintyjien (kokijoiden) itsensä jälkireflektioista lienee paikallaan:

”Eräs tärkeä oivallus, jonka sain oli että kuinka olen läsnä hetkessä ja että kuinka pirun vaikeaa se on. Toka vikassa esityksessä makoillessani siellä putkessa jotenkin huomasin itteni hukkuvan siihen tilaan, hyvässä mielessä siis :D Olin aikaisemminkin mielestäni ollut kyllä hetkessä, mutta nyt vasta kaikki aistit oli hereillä ja elin sitä hetkeä. Sillon vain olin, en mitenkään aktiivisesti pyrkinyt makaamaan siinä lattialla, makasin vaan. Se oli tärkeä hetki, kun tajusin miten hyvinkin pieni muutos voi vaikuttaa ihan hirveästi.”

(Esiintyjä 2)

”Miten olla itsessä, enkö mä sitä jo alkujaan tee, tai siis oo? Puntaroin asiaa kuumeisesti, ja vielä kesken harjoitusten. Yhtäkkiä tajusin miettiväni sitä. Tajusin tekeväni, en olevani. Lakkasin siis miettimästä. Sitten tajusin et miettimisen lakkaaminen on myös tekemistä. Taas siis tein ja yritin, en ollut. Lopetin miettimislakkoni, ja tajusin tehneeni taas jotain. Ei saatana, mitä tää on? Hommahan pyörii ikuisena jatkumona, josta ei voi ees olla poistumistietä. Nää varmaan huijaa meitä? Tuntui kuin pää olisi räjähtänyt. Sitten se räjähti, kai, en voi tietää. En muista mitä sitten tapahtui. Harjoitus loppui ehkä jossain vaiheessa. Kuulin; ”Kiitos!” Olinko ollut sittenkin?” (Esiintyjä 3)

RUUMIIT ESITYSTAITEEN PARAMETREINÄ

Kun joku esiintyy, esittää tai tuo jotakin esille jollekin, katsojan ja katsotun raja määritellään usein suhteellisen erillisiksi toisistaan. Raja näiden kahden välillä ei ole välttämättä lainkaan niin jyrkkä, kuin mitä perinteisen esitystradition ajatus tästä jaosta saattaa aluksi ehdottaa. Varto puhuu kirjassaan *Tanssi maailman kanssa* aistisuudesta, jonka kautta ihminen on kosketuksessa maailmaan. Kyse on hänen mukaansa maailmaan osallistumisesta maailman tunkeutuessa ihmiseen voimakkaan lihallisesti. Varto ei tässä tarkoita kuitenkaan yksisuuntaista penetraatiota, vaan jopa Merleu–Pontymaista ruumiin filosofiaa. Varto ajattelee ihmisen ja maailman kohtaamista tapahtumana, missä ihminen joutuu kokemaan eron vastuksellisen ja vastuksettoman kokemisen rajankäynnistä toisaalta samana, mutta toisaalta erinä. (Varto 2008, 106.)

Erilaisten esitysten äärellä lienee välillä syytä pohtia kuka katsoo ja ketä, mitä näkyy ja mikä näyttäytyy? Puhuisin tässä yhteydessä kohtaamisesta tapahtumana nimenomaan katsojan ja esiintyjän välillä, jossa itsen ja erillisen kohtaaminen aktualisoituu kosketukseksi jonkin kanssa ja jotakin vasten. Se mihin ollaan kosketuksessa, ja mitä lopulta katsotaan lienee hyvä kysymys. Myös ajatus siitä miksi ihmisellä on selvä tarve nähdä toinen ihminen, tai vastaavasti asettua toisen katseen alle ja tulla nähdyksi, tuottaa mielestäni arvokasta pohdintaa. Kohtaamisen suuntutuneisuutta filosofiassaan pohtinut Martin Buber voisi tarjota vastaukseksi Minää, jonka perusolemus seurustelee

luonnon kanssa antautuen tälle hänen puoleensa kääntyneelle Minälle. Objektisoituneen harhan savuttamattomissa oleva Minä toteaisi ruusulle Buberin mukaan; ”Se olet siis Sinä”, ollen ruusun kanssa samassa aktuaalisuudessa. (Buber 1993, 94.)

Nancy esittää teoksessaan *Corpus*, joka tarkoittaa (elävää ja kuollutta) ruumista, kappaletta, ja näiden kappaleiden muodostamaa kokonaisuutta, että ruumissa on pikemminkin kyse aktiivisen ja passiivisen, subjektin ja objektin välisen rajan vedon häilyvyyden osoittamisesta (Lindberg 2010, 14) kirjoittaa Susanna Lindberg *Corpuksen* saatesanoissa. Raja kaiken kiinteän ja määritellyn, tai epäkiinteän ja määrittelemättömän välillä näyttäytyy oman ajatteluni valossa samoten kovin häilyvältä. Lienee totta, että ulkopuolelta vastaanotettu toisen lausuma (immateriaalinen kosketus) voi tuottaa ajattelumme prosessoimana ruumiissamme aktualisoituvia fysiologisia tapahtumia, jotka voivat impulsoida jälleen ensimmäisen impulssin lähettäjästä psyykkisfyysisin tuloksin. Tällöin raja kahden erillisen välisessä kanssakäymisessä sekoittuu. Lähetetyn lausuman ei tarvitse edes värähdellä ääniaaltoina ilmassa muodostaen jonkin tajuttavissa olevan merkityksen. Se voi olla myös täysin irti intentionaalisesta viestimisestä. Se voi olla pelkkä eteen asettuva ruumis. Merleau-Ponty puhuu ruumiin aktuaalisen aistinäyttämön liikettä kuvaten ruumista seuraavasti;

”Ihmisruumis on olemassa, kun näkevän ja näkyvän, koskettavan ja kosketetun, silmän ja toisen silmän, käden ja toisen käden välillä tapahtuu eräänlainen risteytyminen, kun aistivan ja aistitun kipinä alkaa hehkua ja sytyttää tulen” (Merleau–Ponty 2012, 424).

Näin sanottuna on selvää, että ruumis puhuu ja vastaanottaa jatkuvasti ollessaan altis jo olemukseltaan. Tiivistetysti ilmaistuna, väitän, että olevan passiivinen oleminenkin jo vaikuttaa, vaikka se ei pyrkisi vaikuttamaan. Näitä tahattomia ruumiin vaikuttimia ovat muun muassa haju, lämpö, katse, ilme, asento, ele, jokin dynaaminen ruumiin liike tai vain olo. Myös kuollut ruumis vaikuttaa, vaikka ei enää vaikutu. Loppu tulemana toinen vaikuttuu toisesta, toisen ulkoisen tullessa toisen sisäiseksi, vaikka toinen ei edes tiedostaisi olevansa vaikuttaja. Näin ollen toisen ruumiillinen oleminen vaikuttaa jo sellaisenaan.

Mitä sitten tapahtuu kun ruumiit asetetaan esille, omien parametriensa ehdoilla esittäen sitä mitä ja miten ne ovat? Mitä jos kohtaajien väliltä poistuu tapahtumaa etäännyttävä tarina, roolit, sanat, tai tanssikoreografia? Mitä jää kohdattavaksi? Pyytääkö tämänkaltainen kohtaaminen vähän vai paljon? Päätän tämän luvun yritykselläni vastata ainakin seuraaviin asioita kiteyttäviin kysymyksiin omien havaintojeni pohjalta, jotka ovat;

1. Mitä esitys joka rakentuu etupäässä ruumiiden, sekä ruumiiden välisien suhteiden varaan tulee puheenvuorossaan sanoneeksi?
2. Mitä esillä oleva ruumis esitystaiteen kontekstissa yleisöltään vaatii?

Näytti siltä kuin esityksemme luonne ja tätä kautta myös sen pyytämä ymmärrys olisi avautunut vasta pikku hiljaa katsojilleen, jos ollenkaan. Kun jotain esitetään, mutta mitään ei esitetä vaikka asioita tapahtuukin, voi ensimmäinen lukutapa väittää, että näyttämölle on kasattu sarja kehollisia harjoitteita. Onhan kysymys kuitenkin teatteriesityksestä, joka pohjaa tiettyyn traditioon siinä mielessä miten sitä yleensä luetaan. Kysymys siitä, missä on taide tai tämän taiteen sisältämä kontekstuaalinen pohja, saattaa herätä nopeasti mieleen?

Seuraavaksi oma analyysini mahdollisesta tapahtuman kulusta. Teatteriin saapuvan katsojan vastaanottotaajuus virittyy jo sanasta teatteri. Seuraava lukuvinkki on se konteksti missä esitys esitetään. Sitten voidaan lukea esityksen nimi kertaalleen, jonka jälkeen tekijöiden kirjoitettu puheenvuoro käsiohjelmatekstistä. Vielä lisätietoa saadaan ennen esitystä pidetystä mahdollisesta vastaanottopuheenvuorosta, sen viritellessä tulevaa lukutapamoodia edelleen. Aina tätä ei kuitenkaan ole. Tämän jälkeen astuttaessa teatteritilaan lukupintaa tarjoilee tilan estetisöidyt puitteet, skenografiset ratkaisut, valaistus, äänimaisema, katsomon asettelu ym., mistä valveutunut esitystaiteenystävä saa kognitiivisten kykyjensä, kokemushistoriallisen muistinsa, sekä oman taidekäsityksensä kautta jo rutkasti tietoa. Esitys alkaa, aivot purevat pähkinää. Mitä näkyy? Mitä näyttäytyy? Mitä tuo tarkoittaa? Mihin tuo liittyy? Mitä ne tekevät? Miksi ne tekevät noin? Miksi ne eivät tee niin? Eikö muuta, tarvitsen materiaalia, aivokarkkia, jota purra, joka yllättää minut, jotain jota en vielä tiedä.

Ei liene tarpeen korostaa kuinka kognitiivisesti oppineita olemmekaan, kuten olen jo asian kertaalleen ilmaissut. Uskon, että oli kysymys minkälaisesta esityksestä tahansa, katsoja aktivoituu ratkaiseman mieletöntä palapeliä, vaikka kaikki viitteet viittaisivat toisenlaisen arvoituksen äärelle. Ainakin aluksi. Omassa lopputyössäni olin valmis ottamaan sen riskin, että tätä näitisi pakattua aivokarkkia ei tule. Mutta jos katsoja onnistuu pysäyttämään pohdintansa hetkeksi edessä avautuvan äärelle, kuunnellen, katsoen ja aistien toisia ruumiita, saattaako jotain tapahtua, jotain jota ei odota. En väitä että jotain välttämättä tapahtuisi, mutta palaan edelleen ruumiin vaikuttavuuteen.

Työssämme käytimme ruumiin kieltä puhuessamme katsojille. Esillä oli eläviä, kauniita, olevaisia ruumiita olemassa, kutsumassa ja ottamassa vastaan. Niitä sai katsella rauhassa, kun ne olivat, mutta sitten tapahtui jotain jota katsojilta ei kysytty. Nämä esillä olleet ruumiit alkoivat katsoa takaisin. Esiin piirtyy tapahtuma, jossa katse kohtaa katsojansa, josta tulee samaan aikaan katsottu ja katsova. Tämä on vaade, johon esityksemme katsojansa asetti. Se ei ollut mikään helppo vaade. Se oli kova vaade, ja vielä julkisessa tilassa monen ihmisen todistavien silmien edessä. Katse, kuten eettistä filosofiaa esiin tuova filosofi Emmanuel Levinas (1906–1995) sanoo, on tietoa ja havaitsemista (Levinas 1996, 73). Valintamme siis haastoi katsojan piilossa olemisen tiedetyksi ja havaituksi. Esityksen oma mieli saattoi luoda sille vielä täysin oman meistä tekijöistä riippumattoman ”ultimate” vaateen, jota emme tietoisesti sinne itse asettaneet. Tämän kuitenkin tunnistin jossain vaiheessa.

Tämä viimeinen vaade näyttäytyi nimenomaan vieraan näyttäytymisen kautta, nimittäin oman itsensä kohtaamisessa. Tätä katsojat eivät välttämättä kyenneet tunnistaman, mutta jokin tekijä pakotti osan katsojista kääntämään katseensa pois, torjumaan kohtaamisen. Jos tarkkaan mietimme, niin ajatus nähdäksi tulemisestahan todentuu lopulta aina oman subjektiivisen olemisen sisällä, missä näkymä, kohtaaminen ja ajattelu kohtaavat toisensa. Mieltäni jäi askarruttamaan, mikä oli se mitä osa katsojista katsoi nautinnolla, osa piti saman tekevänä ja osa kieltäytyi katsomasta? Mikä saa aikaan näin monta reaktioita? Eli mitä ruumis näkee katsoessaan toista ruumista? Kyse ei voinut olla pelkästään siitä mitä me näytimme. Asian on pakko liittyä siihen mitä katsojat näkivät?

Kohtaamisen tapahtuma

” Jokainen on toinen ja kukaan ei ole itsensä.

Kuka tahansa on ei kukaan.”

–Martin Heidegger

Aloitin luvun tieteellisellä argumentilla etiikan juurista. Kulttuurievolutiivisesti tarkasteltuna ihmislajin keskinäinen toiminta voidaan nähdä historiansa valossa hyvinkin altruistisena. Biologiassa altruismi nähdään muita kuin yksilöä itseään hyödyntävänä toimintana (Tammisalo 2012, 164). Altruismia puolustaa se tekijä, että muille tuotetun hyvän nähdään hyödyntävän myös itse hyväntekijää, eli auttavan myös yksilön omaa menestymistä. Menestyminen toisten kanssa puolestaan kysyy kommunikaatiotaitoja toisen tarpeiden ymmärtämiseksi, sekä kykyä vastata näihin tarpeisiin. Muiden eläinlajien rinnalla ihminen nähdään lajikäyttäytymisensä puolesta hyvinkin sosiaalisena laumaeläimenä. Erään eettistä kehitystämme käsittelevän altruistisen teorian mukaan, ihminen ei olisi lajina edes selvinnyt kovinkaan pitkälle ilman lajimme ominaispiirrettä kyetä keskinäiseen yhteistyöhön. Tai ehkä tämä yhteistyö kehittyikin juuri selviytymisen tarpeesta.

”Evolutiivisesta näkökulmasta katsottuna yksinäisyys on vaarallista. Molemmipuolinen ja kollektiivinen tuki sen sijaan on hyödyllistä sekä eloonjäämiselle että lisääntymiselle. On järkevää olettaa, että ihmisellä on evolutiivisesti kehittynyt taipumus sellaisten jaettujen uskomusten, käyttäytymistapojen ja normatiivisten rakenteiden perustamiseksi, jotka auttavat pitämään sosiaalista yhteisöä koossa.” – Donald T- Campbell 1982 (Tammisalo 2012, 169.)

Näyttäisi vahvasti siltä, että ihmiselle on ollut suurta hyötyä oman lajinsa ryhmän avusta esimerkiksi vihollista vastaan taistellessaan, ruokaa hankkiessaan, tai sairastuessaan. Altruistisesta käyttäytymisestä (toisen auttaminen, ryhmätyö, vastavuoroisuus = etiikan juuret) oli siis ollut hyötyä. Kyseisen teorian mukaan sekä ne, jotka käyttäytyivät liian aggressiivisesti, tai vastavuoroisesti ne jotka alistuivat kaikkeen kyselemättä, karsiutuivat

luonnonvalinnan mukana pikku hiljaa pois. Ne puolestaan, jotka säilyttivät toiminnassaan ns. ”kultaisen keskitien” pitivät luonnonvalinnan näkökulmasta parhaiten asemansa, toisin sanoen me. Sekä kulttuuriperinnöllä, että biologisilla taipumuksillamme näyttäisi siis molemmilla olevan vaikutusta siihen, miten ihminen toisen ihmisen yhä tänä päivänä kohtaa.

Affektoitumisen alttiudesta huolimatta, ihminen käyttää apunaan uuden tiedon jäsentämisessä muistiaan vanhan tiedon ohjenuoraa lukien. Fysiologisesti muisti toimii niin, että toistuvat samat ärsykkeet muuttavat neuronien tilaa muuttaen samalla lopulta myös vieressä olevien solujen tilaa samankaltaiseksi. Kyse on eräänlaisesta itseorganisoitumisesta esittää Tuomikoski. (Tuomikoski 1987, 101.) Ilman muistia preesens –hetkissä syntyvä tieto ei yhtyisi tiedollisesti mihinkään, eikä aikaansaisi minkäänlaisia merkityssuhteita tapahtuvasta. Tässä kohdin olemme tekemisissä kognitiivisten valmiuksiemme ja opitun jo sisäistetyn tiedon kanssa, mikä kuuluu osaksi aivojemme kykyyn hahmottaa maailmaa. Näin ollen muistimme kautta ihminen kohtaa toisen aina singulaarisesta tilasta käsin, eikä kohtaamisen tapahtumaa voida yleistää. Jos kohtaamiset toisten kanssa ovat ylimalkaan olleet kuitenkin yksilöä itseään rohkaisevia, värittää tämä muistijälki kohtaamisen tapahtuman pikemminkin positiivisena kokemuksena, kuin jonakin jota tulisi tietten tahtoen varoa.

Kuten edellä esitin, myös evoluutiopsykologia on päätenyt tukemaan ajatusta siitä, että ihminen tarvitsee toisia ihmisiä, hakeutuu yhteistyöhön, haluaa suuntautua kohti muiden kanssa jaettua maailmaa, sekä viime kädessä nauttii toisen erillisen olemassaolosta. Arvotan nämä tapahtumat ihmisen lajikäyttäytymisessä merkityksellisiksi asioiksi, joita ihmisen olisi syytä vaalia omassa kulttuurissaan tuhoavimpien taipumustensa sijaan. Jään ihmettelemään kykyämme kohdata toinen seuraavaksi kahden kohtaamisen tapahtumaa pohtivan filosofin Emmanuel Levinasin , sekä Martin Buberin ajattelun kautta.

Levinasin ajatus etiikasta ensimmäisenä filosofiana avaa näkymää toisen vastuullisuudesta ennen itseä, joka vaatii huomiomaan toisen inhimillisen olennon olemassaolon hyväksymisen ja kunnioituksen sellaisenaan.

”Positiivisesti ilmaistuna olen vastuussa toisesta heti, kun hän katsoo minua, ilman että edes otan vastuuta *toisesta* heti, kun hän katsoo minua, ilman että edes *otan* vastuuta hänestä” (Levinas 1996, 78).

Martin Buber pohtii puolestaan kahden erillisen kohtaamista Minä–Sinä, sekä Minä–Se sanapariien kautta, jotka hän mieltää kahden muodostaman suhteen perussanoiksi. Nämä perussanat eroavat toisistaan toisen kanssa koetun ja äärellisen (= ymmärretyn), sekä jaetun ja äärettömän (= ymmärtämättömän) rajapintoja hapuilevilla alueilla, poiketen toisistaan kuitenkin eri suuntautuneisuuksiensa kautta. (Buber 1993, 25–26.)

Se minkä huomasin Buberin termien määrittelyissä erityisen mielenkiintoiseksi liittyi jälleen kerran ei-määriteltävissä olevaan maailmaan. Viitaan tässä Minä–Sinä suhdetta kuvaavan ymmärtämättömyyden alueeseen, missä mikään ei ole palautettavissa objektisoivien määreiden alle. Mikäli siis toinen olevainen on nähtävissä, tai edes jollakin tavalla koettavissa, lukeutuu tällainen kohtaaminen laadullisesti suoraan Minä–Se suhteen piiriin. Tästä päädyinkin pohtimaan, että mikäli esityksemme sisälsi yhtäkään Minä–Sinä hetkeä, niin en voi palauttaa niitä tässä yhteydessä reflektoitaviksi. Onhan ne luonteeltaan kokemuksen ulkopuolella, eli eräällä tavalla näkymättömiä.

Levinasin mukaanoton perustelen hänen optimistisen etiikkansa tähden. Ihailen ajatusta, jossa toinen asetetaan lähtökohtaisesti ikään kuin luonnon järjestystä noudattaen minän edelle. Tai että minällä on näistä kahdesta ainakin suurempi vastuu. Vastuu nimenomaan tästä toisesta. Tällainen tosiasia ei antaisi nihilismin mitätöivyydelle koskaan lopullista valtaa, vaan palauttaisi kaiken lopulta aina niille alkuperilleen, mitä ne ovat. Jos etiikka on ensimmäinen luonnollinen filosofia kaiken alla, ja jos kaikki tapahtuu sisäänkirjoitetun vastuu –käskyn universaalisten lakien alaisuudessa, niin onko silloin hätää? Siksi Levinasin filosofia tuntuu niin lohduttavalta. Seuraavaksi pureudunkin kohtaamisen tapahtumaan, sekä kohtaamisen herättämän vastuun, että tämän tapahtuman luonnetta määräävien suuntaustensa kautta katsottuna.

VASTUU TOISESTA

”Kuinka usein ohitamme toisen kasvot katsomatta niitä? Kasvot jotka eivät katso kohti ohittuvat kenties helpommin, mutta entäs kun ne kääntävät katseensa meihin ja katsovat suoraan kohti? Ja kun ne katsovat, niin pyytävätkö ne samalla jotakin? Jotakin sellaista, johon me joko haluamme vastata, tai johon me kieltäydymme vastaamasta. Miksi ylipäätään välillä vastataan ja välillä kieltäydytään vastaamasta, eli torjutaan toisen katsovat kasvot? Mikä on se pyyntö, jota emme aina jaksa kohdata?” (Ote harjoituspäiväkirjasta 14. Marraskuuta 2013.)

Harjoituskautemme aikana jäin tarkkailemaan usein ohikulkevien tuntemattomien kasvoja. Pohdin oman kotimaani kulttuuria pikemminkin vältellä, kuin hakeutua suoraan katsekontaktiin tuntemattoman kanssa. En voinut välttyä ajatukselta, kuinka vähän aikaa siitä oli, kun me metsäläiset kohtasimme urbaanin kulttuurin ja tämän sivistyksen mukanaan tuomat uudet sosiaaliset koodistot. Eli olemmekohan kulttuurievoluutiivisessa mielessä lähempänä alkuperäistä eläintämme kuin ”Vanhan Euroopan” ihmiset? Suora tuijottava katsehan viestittää usein uhkaa monen eläinlajin ruumiinkielessä, jota vaatimattomien hyveiden omaavina luterilaisina toki välttelemme. Kysymyksessä saattaa olla myös tungettelevaisuuden pelko, sekä haluttomuus rikkoa toisen rajoja. Kohtaamisemme, silloin kun kohtaamme, tuntuvat usein kyllä liikuttavan vilpittömiltä, mutta vaatiiko tämä jonkinasteisesta luottamushyppyyä, tai vähintäänkin halua raottaa omia turvakaiteita?

Emmanuel Levinasin filosofian ydin ei ole metafysiikka, vaan etiikka. Hän pohjaa ajattelunsa kysymykseen; Kuinka oma olemassaoloni oikeuttaa itsensä ja asemansa suhteensa toisiin (Levinas 1996, 26)? Levinas tarjoaa tähän kysymykseen myös vastuksen, joka löytyy toiseuden yhteismitattomuudesta. Näin ollen ainoana vaihtoehtona on hyväksyä toinen toisena. Tämä toiseuden itseisarvon hyväksyminen menee astetta pidemmälle siinä, että sen hyväksymisen lisäksi, tulisi minän olla toista vastuullisempi toisen edessä. Levinasin eettinen vaatimus haastaakin olevan itsensä ensisijaiseen vastuuseen toisesta, sillä hän näkee että jokaisessa ihmisessä elää syy siihen mitä tapahtuu, vaikka minä ei olisikaan tosiasioiden valossa syyllinen. Aina on kuitenkin mahdollisuus, joka elää syvällä sisimmässämme. Tämä vaade kysyy

aina vastuuta toisesta toisen kohdattuumme, ja se mikä nimenomaan kysyy tätä on Levinasin ajattelun mukaan kasvot. Kasvot ilmentävät hänelle riisuttua ymmärrystä toiseudesta, itseoikeutettuna toisena joka pyytää vaaliman tätä oikeutustaan. Levinas sanoo kasvojen pyytävän viime kädessä aina kaikkein äärimmäisintä pyyntöä; ”Älä tapa!” (Levinas 1996, 74.)

Kasvojen kohtaaminen näyttäisi myös Levinasin teorian mukaan vaateelta, joka ei ole kevyt, vaikka se toisaalta niin lohduttava onkin. Jos kasvot pyytävät kantamaan vastuuta toisesta, saattaa olla että tämä toisen huomioiminen (sen tehdessä niin) myös painaa. Joskus voikin olla helpompi vain leijua, unohtua, harrastaa eskapismia, tai keventää olemista muuten vaan. Mutta heti kun kohtaamme kasvot, tulee hetkeen mukaan jonkinlainen paino kohdatusta. Oli kysymyksessä sitten täysin väitteettömät vieraat kasvot, tai oman rakkaimpansa armolliset kasvot, niin tuntu jonkun muuttumisesta on selvä.

Käytän tämän luvun yhteydessä Levinasin ajattelua peilatesani nyt sanaa kasvot, ruumiin, tai olevaisen sijaan, vaikka ne tässä työssä samankaltaista merkityskieltä kenties tavoittelevatkin. Olevaisen ja ruumiin koen tosin vielä holistisimmiksi käsitteiksi, kasvojen kyetessä kääntämään huomionsa suoremmin johonkin katseensa kautta. Kasvot ikään kuin fokusoivat selkeämmin kiinnepisteen itseensä, ja kykenevät kapeammalla kanavalla pitämään yhteyden toiseen katseen kautta. Kasvoilla oli merkityksellinen rooli myös meidän esityksessämme. Ne olivat esillä, ne katsoivat ja ne odottivat, ne olivat kärsivälliset, ne kokeilivat rajaa, ne hyväksyivät, ne uhkasivat, ne olivat uhatut, ne olivat kiinni, ne olivat auki, ne olivat todelliset, esittivät ja riisutut. Ne kääntyivät toisen puoleen, kutsuen toisia näkemään ne. Tarkoitan tässä sekä esiintyjien keskinäisiä kutsuja, esiintyjän yleisölle esittämiä kutsuja, että yleisön esiintyjille tarjoamia kutsuja. Niiden vaade kutsui vastaamaan, tai vähintäänkin ne aiheuttivat reaktioita. Nämä reaktiot olivat joko innokkaita, sallivia, välinpitämättömiä tai torjuvia.

Esitystämme havainnoidessani väittäisin kasvojen lähestymisen aiheuttaneen esiintyjien ja yleisön välillä aina jonkinlaisen kohtaamisen tapahtuman, ja vasta sen jälkeen kenties jotain muuta. Tarkoitan tätä sekä esiintyjän ja esiintyjän, esiintyjän ja yleisön, sekä yleisön ja yleisön kohdatessa toisensa. Päädyin ajatukseen, että suunta itsestä toiseen ei yksinkertaisesti voi väistää

kohtaamisen tapahtumaa, ennen kuin välisyyden syntyminen, yhteinen lausumaton hetki, jokin koettu tai kokematon, sekä toisesta eriytyminen tapahtuu. Kasvojen kohtaaminen näytti avaavan tietä toisen kanssa jaettuun olemisen tilaan. Ovathan ne itseisarvoisesti pysäyttävät ja täynnä latausta, joka viestii elämästä määreiden takana. Se mitä kohtaamisen jälkeen tapahtui, on vaikeampaa ulkopuolelta määritellä. Mikäli reaktiot jotain paljastavat, niin tuntui kuin esityksessämme olisi koettu inhimillisiä kohtaamisen tuntemuksia laidasta laitaan. Merkityksellisintä ei ollut se kenet, mikä, tai mitä kohdattiin, ikään kuin materiaalisessa maailmassa, vaan se mitä kohtaa ja itse sisällään tunsi, ja minkä hän ajatteli kohtaavansa. Kysymys siitä, että monikohan kohtasi jotain sellaista, jota ei voi palauttaa takaisin näkyvään kohdattuun on mielestäni relevantti. Levinas kirjoittaa kirjassaan *Etiikka ja äärettömyys* seuraavaa;

”Kasvot ovat merkitystä, ja ne ovat merkitystä ilman kontekstia. Tarkoitan tällä sitä, että toinen kasvojensa suoruudessa ei ole johonkin kontekstiin kuuluva henkilö. Tavallisesti ollaan ”jotain”. Kasvoista ei voi tulla ajattelun käsittämää merkityssisältöä. Kasvot ovat se, mitä ei voida ”käsittää”, ne vievät tuolle puolen. Juuri tässä mielessä kasvojen merkitys johtaa ne pois olemisesta ymmärrettynä tiedon korrelaatiksi.” (Levinas 1996, 74.)

Pidän ajatuksesta, että kohtaaminen toisen kanssa voidaan nähdä Levinasin eettisen vaateen kautta primääriksi vastuuksi toisesta olevasta, tapahtumana joka on olemassa ennen järkeä tai opittuja moraalikoodeja. Tätä kautta ajateltuna kohtaamisen tapahtumalta, ja siitä vaikuttumiselta ei voi lopulta koskaan välttyä. Tässä mielessä olen hyvin toiveikas, ja uskon pikemminkin ”ajassamme” kulkevien aikakausien aaltoliikkeeseen, kuin totaalisen nihilismin valtaannousuun. Aina on toivoa. Siksi siis Levinas, kohtaamisen primäärein luonne ja kasvot, jotka painavat, mutta jotka samalla muistuttavat siitä, jota emme voi koskaan unohtaa ja tarjoavat mahdollisen tien....

MINÄ – SINÄ

Kaksi erillistä ruumista voivat kokea toisensa joko erinäisten määreiden alaisina, tai näistä määreistä vapaana. Viitataan tässä subjektiivisen ja objektiivisen lukutavan/ kohtaamisen tapahtumaan, josta Martin Buber käyttää sanapari nimityksiä Minä–Sinä ja Minä–Se, jolloin sanan Minän merkitys, suunta ja läsnäolo muuttuu suhteessa jälkimmäiseen sanaan. Buberin mukaan Minä–Se perussanalla on aina kohde, johon se suuntautuu, havainnoi, tai mitä se tahtoo tai määrittää. Silloin toiminta on sidoksissa johonkin tavoitteeseen, ja kohteella on selkeät objektisoidut määreet ottamassa haltuun, eli lopulta jopa siis abstrahoimassa ajattelunsa tai toiminansa kohdettaan. Minä–Sinän perusta on toinen. Buber kuvailee kirjassaan ”*Minä ja Sinä*” tämän perustan olemusta seuraavasti;

”Kun joku sanoo Sinä, hänellä ei ole mitään objektinaan. Sinä ei rajoitu, mutta hän on yhteydessä. Joka sanoo Sinä, hänellä ei ole jotakin, ei ole mitään. Mutta hän on yhteydessä (Buber 1993, 26-27).

En kykene jäljittämään Minä–Sinä kohtaamisen mieltä tässä työssä, ilman ettei sen tarkastelu palauttaisi kohdettaan auttamatta objektisoivan tarkastelun piiriin. Se että jotain tarkastellaan, eli jo se että ylipäänsä on kohde, asettaa tietynlaiset lähtökohtaiset haasteet tämän näkymättömän tutkimiselle, siitä kirjoittamiselle ja sen kaikkea koskettavan luonteen paljastamiselle. Haluan tuoda Minä–Sinä yhteyden olemassaolon esiin kuitenkin oman kiinnostukseni kallistuessa nimenomaan tämän alueen puolelle, vaikka Buberin ajattelun kautta tämä yhteyden tuntu ei olekaan palautettavissa koettavaan piiriin siinä mielessä miten kokeminen yleisemmin mielletään. Joskus kokemus, ja siitä kertominen riittää jo sikäli perusteeksi transsendentaalisempien ilmiöiden olemassaololle. Perinteinen ajatus tästä on se että, jotain on koska se on koettavissa jonkin yliaistillisuuden piirissä, vaikka sitä ei kyettäisikään tarkasti selittämään. Buber kuitenkin tuntuisi olevan asteen verran jyrkempi Minä–Sinä yhteyden kokemuksellisuuden suhteen sanoessaan, että; ”Sillä, joka kokee, ei ole osuutta maailmaan. Kokemushan on ”hänessä” eikä hänen ja maailman välillä” (Buber 1993, 28).

Mikä tämä yhteys sitten on jos siitä ei voida sanoa mitään? Tai jos minulla olisi aavistus sen luonteesta, vaikka näinkään ei varmaan voi sanoa, kuinka voisin koskaan työskennellä sen kanssa, sen sisäpuolelta, sitä avaten, sitä etsien, kun se ei ole se, jota voi etsiä? Sillä se ei ole kohde, päämäärä, tila, väline, tai arvo. ”Sen” olemisen ymmärrys vaatii aivan toisenlaista lähestymistapaa, joka liittyy minulle nimenomaan irti päästämisen ymmärtämiseen, mutta ei tietenkään tarkoituksenmukaisesti. Mutta toki nämä suuntautuneisuudet välillä heilahtelevatkin. ”Se” on määrittelemätöntä, ja se on määriteltävissä, Minän muuttuessa suhteessa toiseen. En halua arvottaa kumpi suuntautuneisuus näistä olisi toista primääripää, koska kaikki suuntautuneisuudet ovat lähtökohtaisesti olemassa, ja sitä kautta hyväksyttävissä. Palautan tässä yhteydessä mieliin kuitenkin ne mieltäni vaivanneet kysymykset, joista työni sai alkunsa. Kuten olen jo todennut minua pohditutti aikamme objektitodellisuudessa korostuvan olevaisten välisten suhteiden välineellistyminen (=kutistuminen), itseään pyörittävät struktuurit, ilmaisu ilmaisun takia, olemisen unohtamien, todellisuuden abstrahoituminen ja kaiken määrittelevä mieli, joiden pohjalta totesin lainatakseni sanojani *Työni lähtökohdat* kappaleesta seuraavaa;

”Todellisen kohtaamisen puuttuessa elävien olentojen keskinäisten suhteiden kutistuminen nihiloit yhteysvälejä välillämme. Tämä olentojen välinen tyhjyyden pelko ruokki haluani suunnata tulevan työni energioita nimenomaan poispäin vallalla olevan latistuneen välillisyyden kulttuurista. Samalla kiinnostuin tutkimaan mitä kahden erillisen synnyttämän kohtaamisen hetkessä todella tapahtuu.”

Onko Buber sitten vastaus etsintöihini? Ainakin hänen ajattelustaan on apua, ja se miksi pohdin hänen Minä–Sinä yhteyden olemusta liittyy nimenomaan määriteltävän maailman valtaa pitävän mielen totaliteetin murtamiseen ja tästä poispäin suuntaavien halujeni kuunteluun. Peilattessani Buberin ajattelua omaan työhöni, koen kuitenkin edelleenkin jännittävänä ristiriitana Minä–Sinä suhteen *kokemisen* kieltämisen, jolloin kaikki toisen kohtaamisessa koetut *kokemiset* kuuluisivat Minä–Se sanan alle. Fenomenologisen ajatteluni ilmiömaailman havaitseminen peräänkuuluttaa kuitenkin nimenomaan kokijaa ja kokemuksellisuutta havaintojen ilmaisijana. Samoin tekevät myös fenomenologisiin näkemyksiin luottavat filosofit Maurice Merleau–Ponty ja Emmanuel Levinas. Molempien kuitenkin

painottaessa kyllä ei näkyvää, tiedon ulkopuolella olevaa ja oman tietoisuuden ylittävää todellisuutta. Mutta esitän silti kysymyksen, kuinka mieltää työtäni leimaavan kokemuksellisuuden Buberin ajattelun valossa millään tavalla ei-tiedollista aluetta koskettavaksi? Mikäli kiinnostukseni kohtaamisesta tapahtumana on nimenomaan Minä–Sinä suhteen pohdinnassa, jääkö työni täysin kykenemättömäksi vastata tähän haasteeseen? Ja jos Minä–Sinä kohtaaminen ei ole palautettavissa kokemukselliseen piiriin, niin missä se sitten tapahtuu ja mitä se on? Ja voiko Minä–Sinä kohtaamista tapahtua esitystaiteen kontekstissa ylipäätään, vaikka sitä ei voisikaan huomata, harjoitella, tai edes nimetä tapahtuvaksi?

En voi tehdä muuta kuin pyrkiä vastaamaan rehellisesti niin kuin tunnen. Se mitä tunnen on, että edes yritys mennä tuntemattomaan suuntaan on tarpeellinen teko jo sinänsä, ja suunta pois päin sieltä mitä itse aloin kavahtaa, ja minkälaista kulttuuria en itse halua olla tekemässä ja tukemassa. Ilman horjuvia, epävarmoja ja jopa vuotavia ajatuksia tapahtuisi vain niiden samojen seinien uudelleen muuraamista, jotka pitävät meitä niiden seinien sisäpuolella jotka jo nyt tunnemme. Ja miksipä uskoisimme minkään seinien todellisuuskuvaan? Miksi?

Tässä työssä pyrin tarjoamaan tilaa olemiselle. Olemisen ainutkertaiselle olemiselle, sen mahdolliselle kohtaamiselle ja tunnistamiselle, mutta myös sen tunnistamattomuudelle. Vaikka teettämäni harjoitteet sisälsivät ohjeita, nämä ohjeet eivät olleet välttämättä niitä ohjeita, jotka olivat merkityksellisiä olemisen kannalta, tai toisen kanssa koetun kannalta. Oli tämä sitten taas vallankäyttöä tai ei, niin koin harjoitteideni luonteen olleen tehtävänannollisesti välillä jopa hieman ”harhauttavia”, jotta irti päästö ja rauhaan jättö mahdollistuivat. Tämän tiedon pidin siis vain itselläni jakamatta sitä kenellekään. Tämä johtui sekä oman tutkimukseni ”puhtauden” säilyttämisestä, sekä haluttomuudestani sekaantua toisen ajatteluun.

Uskon, että kun jotakin tapahtuu, se alkaa tapahtua vasta siinä hetkessä kun se alkaa tapahtua. Sitä ei voi pakottaa, muotoilla, vaatia, tai houkutella. Sille voi tosin tehdä hieman tilaa, ja jos ”hyvin” käy, toisen kanssa voi kokea jotain kokematonta. Nancy kuvailee ruumiin ontologiaa tapahtumana ruumiin

uloskirjoittamisena, eli olemassaoloa, joka suuntautuu ulospäin vastaanottajille (minä, sinä, me, ruumiit). Ruumiit ovat olemassaoloa, jossa tapahtuu olemassa olemisen aktia, ilman tekoa (Santanen 2010, 40). Niiden kohdatessa tapahtuu siis vielä enemmän.

Vielä muutaman esiintyjän esille tuomat kohtaamisreflektiot *koettujen* kokemusten piirissä. Mikäli esiintyjät kuitenkin tietämättään *kokivatkin* jotain *ei koettuun* palautettavaa, jää se ikuisiksi arvoitukseksi. Seuraavaksi siis vain tärkeitä esimerkkejä suuntauksista:

”Koin, että ”aidossa” kohtaamisessa on jokin sanoilla selittämätön henkinen ulottuvuus, kokemus tässä ja nyt hetkestä ja siitä, että me kaikki olemme erilaisista historioistamme huolimatta samaa. Että voin kohdata toisen kokonaisena, juuri sellaisena kuin hän on ja minut kohdataan samoin, ilman asenteita ja ennakkoluuloja.” (Esiintyjä 4)

”Mä opin kohtaamaan ihmisen paljaana, mikä on ehkä suurin ja hienoin asia mitä tästä jutusta henkilökohtaisesti sain. Kohtasin ihmisen eläimenä, joka on vain jostain helvetin syystä rakentunut tällaseks lihan ja veren yhdistelmäksi. Ihmisellä on aistit jolla se voi kohdata toisen ihmisen. Todelliselle kohtaamiselle ei ole mitään vertailukohtaa, se on absoluuttista. Eläin eläimen kanssa. Kaunista.” (Esiintyjä 5)

KATSOJA KATSELIJANA JA KATSOTTAVANA

Asettautukaamme katsojiksi hämärästi valaistuun katsomoon, ja kuvitelkaamme eteemme esiintyjä kirkkaiseen valoihin. Kysymyksessä on siis traditionaalista esityserinnettä kantava mielikuva-asetelma. Katsoja on ikään kuin puoliksi piilossa esiintyjän nauttiessa täyttä huomiota. Ymmärrykseni mukaan teatteritaiteen sisäänkirjoitetuissa säännöissä esityksen pääfokus pyritäänkin usein kiinnittämään juuri esiintyjään, ja pitämään se hänessä. Pohditaan asetelmaa tarkemmin aluksi esiintyjän positiosta käsin. Ainakin hän on valmistautunut tähän hetkeen. Hän tietää mitä tuleman pitää (vähintään löyhän struktuurin), eli hänellä on joka tapauksessa enemmän tietoa kuin katsojalla. Hän altistaa itsensä muiden katseille teoksen kysymän ilmaisun kautta. Hän saa muiden huomion. Häntä katsellaan. Hän on siinä,

sillä hetkellä ja siinä paikassa. Hän esiintyy. Hän on samaan aikaan sekä esillä oleva ihminen, että esiintyvä ihminen. Hän sekä esiintyy, on esillä, että on. Hän erityisesti on.

Jos käännämme tilanteen pääläelleen ja kuvittelemme että kaikki huomio kohdistettaisiinkin esiintyjän sijasta yllättäen katsojaan, niin mitä nämä edelliset määritelmät kertoisivat silloin katsojan tilanteesta? Ainakaan hän ei olisi valmistautunut tähän hetkeen muuta kuin tulemalla paikalle ja lukemalla käsiohjelman. Hän ei myöskään tiedä mitä tuleman pitää (lukuun ottamatta mahdollista käsiohjelmatekstiä). Hänellä on vähemmän tietoa, kuin varsinaisilla esiintyjillä / tekijöillä. Hän altistuu muiden katseille tahtomattaan tullessaan osaksi teoksen ilmaisua. Hän saa muiden huomion. Häntä katsellaan. Hän on siinä, sillä hetkellä ja siinä paikassa. Hän ei esiinny (ainakaan perinteisessä mielessä). Hän on esillä oleva ihminen. Hän on esillä ja on. Hän erityisesti on.

Näiden kahden edellisen kuvauksen tarkoituksena on havainnoida sitä, kuinka erilainen suhde katsojalla ja esiintyjällä teoksen yhteiseen nimittäjään, eli jaettuun esityshetkeen on. Silloin kun asetelma on traditionaalinen, on selvää, että katsoja on selkeästi esiintyjää turvallisemmassa asemassa. Mutta jos tilanteen kääntääkin ympäri heilahtavat valtasuhteet täysin pääläelleen, tehden katsojasta jopa suojattomamman, kuin mitä esiintyjä esiintyessään nauttii. Olen edellä käsitellyt katseen vahvaa vaadetta, joten keskityn seuraavaksi siihen kuka katsoo ja ketä, ja minkälaista rajankäyntiä esitystaiteen sisällä tapahtuu. Pohdin tätä sekä kahden erillisen välillä, että yhden erillisen sisällä avautuvien näkymien kautta. Kysymys kuuluu kuka katsoo milloinkin ja milläkin tavalla ketäkin, kun joku esiintyy?

Ihmisen asettuessa katsottavaksi, alkaa tapahtuma, jossa subjektiivisen esillä olon kokemuksen lisäksi tulee ihmisestä samalla väistämättä myös tarkkailunkohde, objekti johon katse kohdentuu. Näin näen. Se mitä ihminen itsestään näyttää, eli miten hän asettuu suhteessa katsojaan, ei ole mielestäni yhden tekevää. Yhtäläillä tähän hetken vaikuttaa se, miten katsova mieltää katsotun. Kysymys voi olla polarisoidusti tarkasteltuna joko subjektiivisen kokemuksen, tai objektiivisen tarkkailun piiriin enemmän kallistuvasta tilasta, mutta myös näiden keskinäisestä vaihtelusta. Katsova ja katsottu

vaikuttavat siis molemmat toisiinsa, ja väitän, että nämä tilat eivät pysy stabiileina, vaan ne elävät jatkuvassa muutosliikkeessä viitaten myös esittämiini filosofisiin näkemyksiin ainakin Pontyn, Nancyn ja Buberin filosofioissa. Katsottua saatetaan katsella etupäässä kuitenkin kohteena. Katsova lukee katsottua ja pohtii hänen tarjoamaansa maailmankuvaa, estetiikkaa ja väitettä. Hyvä kysymys lienee kuitenkin se, kuinka paljon katsova lukee näkemiään ulkoisia parametreja suhteessa omiin sisäisiinsä? Kuinka paljon katsova heijastelee siis omaa maailmaansa suhteessa toiseen? Ja mikäli tilannetta heilautetaan, alkaako katsottu lukemaan samoja asioita katsojastaan?

Esimerkki tämän rajan häilyvyydestä kiteytyy tapahtumaan, jossa kaksi ihmistä katsovat toisiaan silmiin. Tarkoitin tällä tilannetta jossa esiintyjän ja katsojan katseet kohtaavat. Kokemus saattaa olla horjahteleva sisäisen tilan ja ulkoisen näkymän välillä. Minä katson, kun minua katsotaan ja toisin päin. Sama jakotilan ylitys tapahtuu mielestäni jokaisen esitystaideteoksen edessä, mutta usein traditionaalisesti etäännytetymmin ja verhotummin. Kuitenkin elävää vaihtovuoroisuutta tapahtuu, sillä olemme kykenemättömiä pääsemään pois siitä totuudesta että esiintyjä on elävä olento, jonka toiset elävät olennot tunnistavat samanlaiseksi. Esiin ilmaantuu aina jotain muutakin, kuin se valittu, suunniteltu ja harjoiteltu, jokin jota ei ole tarkoitettu varta vasten näyttää, mutta jota ei saa poiskaan. Tämänkaltaisten tapahtumien edessä saan itse jonkinlaisen näkymän ihmisen rajojen huokoisuuteen. Kyseessä voi olla myös halu samanaikaisesti sekä kätkeä että paljastaa jotain, ja vaikuttua näistä molemmista. Kysymys voi olla myös primääritarpeesta hyväksyä toinen ja saada tätä kautta itse myös hyväksyntää, lohtua tai ylipäättään vahvistusta omalle eksistenssille. Tämä saatetaan saavuttaa pelkän elossa olevan katseen kautta, joka on kuitenkin molemmille jakotilassa olevalle perimmiltään subjektiivinen kokemus erillisenä olosta, unohtamatta sitä puoleensa vetävää samuutta, vaikka se yhteismitatonta olisikin.

Tämä näkyvän ja näkymättömän kohtaamistapahtuma näyttäytyy Merleau–Pontyn mukaan nimenomaan jokaisessa ihmisruumiissa, niiden asettuessaan toista ulkopuolista vasten rajankäynnin luontaisessa tapahtumassa. Suhteet toisiin oleviin rakentuvat Merleau–Pontylle eräänlaisen kaksoisaistimuksen

mukaisesti, mikä tarkoittaa samaan aikaan sekä avautumista maailmaan, että olemista maailman kanssa. Merleau–Ponty kirjoittaa tämän kaksoisaistimuksen kokemisesta muun muassa seuraavaa:

”Näkevä, joka on uppoutunut näkyvään maailmaan itsekin näkyvän ruumiinsa kautta, ei ota haltuun näkemäänsä: hän vain tuo sen lähemmäs katseellaan, hän avautuu maailmaan. Se maailma puolestaan johon hän kuuluu, ei ole jotain sinänsä olevaa eikä ainetta. Arvoitus kytkeytyy siihen, että ruumiini on samalla kertaa näkevä ja näkyvä. Se joka katsoo asioita voi katsoa myös itseään ja tunnistaa näkemässään näkökykynsä ”toisen puolen”. Hän näkee itsensä näkeväksi ja koskettaa itseään koskevana, hän on näkyvä ja aistittava itselleen.” (Merleau–Ponty 2012, 421– 422.)

Tuntemus, havainto, koettu ja nähty on siis samaan aikaan sekä sisältäpäin koettu ruumis, (sen menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus), sekä tämän ruumiin avautuminen edessä olevalle näkymälle olemalla sen kanssa ja missä tapahtuu tämä kaikki sama. En voi olla ajattelematta, että samalla kun edessämme oleva näkyvä on jotakin muuta (toiseutta/ tuttua/ tuntematonta), on se myös jotakin joka tapahtuu meidän sisällämme (samuutta/ tuttua/ tuntematonta).

Lähtiessäni pohtimaan olemisen ja olemisen kohtaamisen yksinkertaista tapahtumaa pienessä mittakaavassa, avasi tämä tapahtuma minulle näkymän, jonka laajuutta on ollut jopa vaikea käsittää. Koin kaikkea tätä pohtiessani hetken, jolloin en ollut edes varma pysynkö mukana kaikessa siinä mihin ymmärsin törmänneeni. Kysyin itseltäni rehellisesti sitä, että onko tämä työ minulle liian laaja? Onko minusta tähän? Mutta toisaalta näihin maisemiin kysymiseni minut johti ja johtaa edelleen. Onneksi saan olla myös ymmärtämätön. Yksinkertaiset olemisen olemiset ja olemisen kohtaamiset heräsivät omassa mikrotodellisuudessaan laajoiksi maisemiksi, jotka alkoivat tuntua jo hieman liiankin laajoilta tämän työn rajoissa. Vielä kuitenkin vähän lisää.

Työmme puolessa välissä teimme siis tietoisesti valinnan, joka oli katseiden kääntäminen yleisöön päin, mistä jo edellä mainitsin. Halusimme esittää katseen kautta kutsun myös yleisölle, ehkäpä ajatuksena tutkia miten tällaiseen vaateeseen vastataan esitystaiteen sisällä. Myönnän käyttäneeni

valtaa tässä kohtaa räikeästi hyväkseni, mutta minua vei eteenpäin uteliaisuus tapahtuvasta. Esiintyjille annettiin ohjeeksi; ”Kääntäkää suunta kohti toista elävää, ei kuitenkaan toista esiintyjää.” Siinä kaikki.

Aluksi sain itsekin tuta miltä katsomossa katsottuna oleminen tuntui, ja ymmärsin katsojien kohtaamiselle altistavan tapahtuman olevan vahva vaade, jonka esittäminen vaati myös katsojilta jonkinlaista välitöntä julkilausumaa koetusta. Samat harjoitteet, joita tulisimme tekemään yleisön kanssa oli esiintyjien kesken tehty yhteisestä sopimuksesta. Yleisön kohdalla tilanne olisi kuitenkin eri. Tiedostin, että kohtaamisen tapahtumassa tapahtuu paljon enemmän kuin toiseen määriteltävissä olevaan ihmiseen törmääminen, hänen näkemisensä, tai hänen olemisensä tunnustaminen, hänen kutsuunsa vastaaminen, tai hänen kutsustaan kieltäytyminen. Kieltäytymisen mahdollisuus oli tällaisella areenalla toki pakko sallia, ja se tuli sanoa kaikille myös ääneen.

Halusin kaikesta huolimatta lähteä häivyttämään rajoja kaikkien toiseuksien väliltä altistamalla meidät kaikki toisillemme. Kysymys oli näin ollen eritoten minun vastuustani tämän päätöksen kohdalla, mutta saako esitystaiteellisin keinoin herättää vastuuntuntoa myös muissa, jos se ei ole päätarkoitus, vaan vahingossa syntyvä kysymys? Onko katse vastuussa toisesta, toisen ihmisen (esiintyjän) pyytävästä olemuksesta? Harjoitanko tällaisten päätösten kautta näkymätöntä pedagogiikkaa kutsuessani ihmisiä kohtaamaan toinen toisensa? Yritän vastata näihin käytännön puitteista käsin.

Esityksemme katsomo koostui neljästä podestasta, joille kullekin oli asetettu viisi istuinta. Katsomomuoto ei ollut kuitenkaan kiinteä, vaan sitä muutettiin osioiden välissä aina uudestaan. Liikuttajina toimivat esiintyjät.

Katsomomuotoja oli kolme, ja ne rakentuivat niin, että jokaisessa kolmessa osiossamme katsomo oli suunnattu eri tavalla suhteessa esiintyjiin ja muihin katsojiin. Ensimmäinen osio ei vaatinut yleisöä kohtaamaan toisiaan ollenkaan, lukuun ottamatta esiintyjä. Toisessa osiossa yleisö joutui näkemään myös toisensa, kahden podestan muodostaessa vastaparit toisistaan teatterisalin kulmiin asetettuina. Viimeisessä osiossa kaikki podestat tuotiin yhteen ja sidottiin eräänlaiseksi suureksi teltaksi. Tässä osiossa niin katsojat kuin esiintyjätkin kohtasivat toisensa hyvin pienen tilan

sisällä. Nämä tarkkaan mietityt ratkaisut tarjosivat omien asetustensa kautta erilaisia suhteita nähtyyn ja koettuun.

Jokaisessa osiossa avautui erilainen maisema, jotka liittyivät myös ajan, paikan ja massan määreisiin. Kiintoisaksi koin kuitenkin sen, kuinka esityksen kokonaisaika (n. 1,5 h) alkoi kuulemani perusteella vaikuttaa suurimpaan osaan katsojista jollakin moodin muutoksella esityksen edetessä. Tästä saimme palautetta. Ikään kuin jossakin vaiheessa esitystä jokin tila olisi napsahtanut päältä pois, jonkin toisen tilan napsahdettua päälle. Toki tämä kokemus oli kaikille eri, mutta tämänkaltainen kokemus nousi yllättävän usein palautteissa esiin. Esityksen edetessä ja ruumiiden lähestyessä toisiaan, oli esiintyjien ja katsojien löydettävä oma suhteensa uudestaan myös edessä olevaan toiseen. Eräs iso kysymys lienee, antautuako pikku hiljaa toisen edessä, (toiselle/ itselle), vai puristaako vielä lujemmin turvakaiteita yhteen?

Ymmärsin asettaneeni katsojat asemaan, jossa heidän tuli ratkaista suhteensa toiseen siinä autenttisessa hetkessä, vaikka tätä ei ääneen sanottukaan. Vaade oli esitetty ja se kysyi tunnustusta esitetystä. Ei kuitenkaan niin että se olisi konkreettinen vaade, vaan näkemykseni mukaan asettamamme puitteet kehottivat jokaista katsojaa omaan sisäiseen pohdintaan siitä, miten asettua suhteessa toiseen hänen ollessa edessäni. Rakenteellisten ratkaisujen kuljettaessa kohti kohtaamisen kysymystä, kantaen katsojien ruumiin painoa, katsoen heitä, ja jopa koskettaen heitä, oli selvää että olimme ottaneet kysymyksen toisen vastuullisuudesta esiin. Ja kyllä näen että tämä teko oli myös pedagoginen, esitystaiteen sisällä tapahtuvan suoran kohtaamisen haasteen kautta. Mutta se mitä tahdoin toisen kautta eritoten mahdollistaa, oli eteen asettuvan ihmisen avaama maisema sisään ja ulos. Sitä sen ainakin esittämisen sijaan toivoin antavan.

Tämän luvun loppuksi esittelen vielä erinäisten keskustelujen, suoran katsojapalautteen, sekä tulkinnanvaraisempien reaktioiden pohjalta keräämiäni lukutapoja, joiden kautta esitystämme saatettiin katsella. Vaikka en kykenekään pääsemään toisen erillisen kokemustapahtumaan sisään, saattaa seuraava kategorisointi avata jonkinlaista näkymää siitä mitä eri lukupintoja vastaanotossa mahdollisesti esiintyi. Näitä saattoivat olla:

1. Jatkuvaa kausaliteettia hakeva, objektisoitunut järjen mieli, joka oli hyvin tietoinen näkemästään. Varuillaan.
2. Ymmärrystä hakematon, pikkuhiljaa vapautuva kokemuksellisuuteen luottava mieli. Turvakaiteita raottava.
3. Kahden maailman rajamaastossa pälyilevä, haltuun oton ja irti päästön alueilla vaihteleva horjuva mieli. Varovainen, mutta helposti humpsahtava.
4. Näkemänsä nihilisoiva. Nauruun, torjuntaan, tai muuhun kutistavaan toimintaan kaiken palauttava, joko ”manipuloimattomissa” oleva tai taiteellisesti nälkäiseksi jätetty mieli. Hieman lukkiutunut.
5. Näkemänsä hyväksyvä mieli. Ei arvottava.

Kuten arvata saattaa, nämä jaot ovat hyvin epätieteellisiä. Ne pohjautuvat katsojien palautekommentteihin, sekä esityksen sisällä aistittuun vastaanottoon ja reagointiin. Se mikä minua tässä lähinnä kiinnostaa on eri lukutapojen havainnointi suhteessa riisutumpaan materiaalin. Eräs argumentti lainatakseni Juha-Pekka Hotista liittyy etäännytetyn tapahtuman (esittävämmän estetiikan) tarjoamaan turvaan. Hotinen kirjoittaa, että; ”Ideologiset syyt konventionaalisten lukutapojen sitkeään elämään eivät koske niinkään taidetta, kuin psykologiaa: ne varjelevat turvallisuuden tunnetta sekä työryhmässä että konventionaalisten katsomistottumusten turruttamassa katsojassa” (Hotinen 2001, 207). Näin ollen ”totuuden heijastelu” esitettyinä kuvina saattaa tuntua helpommalta vastaanottaa, kuin elämän itsensä liki tulo. Suora todellisuuskontakti teatterin sisällä saatetaan nähdä uhkana, joka voi ääritapauksissa johtaa tarjotun materiaalin kaikkinaiseen hylkäämiseen, tai ainakin omien filttien suojaavaan mukaan tuloon. Totta myöskin on, että historiallisen ajan kuluessa lukutavat muuttuvat, jolloin tarkastelu ei pohjaa pelkästään esityksen sisään kirjoitettuun ”totuusväittämään” vailla sidosta muihin olemassa oleviin ”teksteihin.”

Nykyajattelussa mukaan tulee *intertekstuaalinen* lukutapa, jossa eri ”tekstit” ja kulttuuripohjat keskustelevat keskenään, lujittaen samalla käsitystä esityksen *epä-* tai *monikeskisyydestä*. Näin ollen tämän päivän kyseenalaistava lukutapa ottaa myös teatteriesitysten suhteen lähtökohdaksi eräänlaisen *interperformatiivisen* otteen, huomioiden eri

kulttuurilinkkien, eri esitysten ja esityksen performatiivisen estetiikan vaihtelevat funktiot. (Hotinen 2001, 211.) Tätä vasten ajateltuna, toivoisin myös oman työni luettavan, eräänä puheenvuorona muiden rinnalla.

Edellä laatimani lukutapajako oli toki mustavalkoinen teko, mutta halusin tehdä sen monesta syystä. Vaikka katsojakokemusten analysointi tarjoaakin vain viitteellistä tietoa koetusta, antaa näiden jakojen nimeäminen ainakin jonkinlaista jäsentävää tyydytystä selkeänä kategorisoituna otoksena. Ikään kuin laatimani jako auttaisi minua ymmärtämään miten teoksemme kommunikointiyritys mahdollisesti katsojien vastaanoton piirissä koettiin. Mutta mitä tämä yritys todella kertoo? Ei välttämättä yhtään mitään.

Mielenkonventio koetusta, analyysi nähdystä, ajatustyön loppu tulema, tai yhteenveto palautteista, eli jonkinlainen todellisuutta abstrahoiva teko voisi olla vaikka juuri jotain tämänkaltaista mitä omassa analyysijaossani edellä tein. Toivottavasti tämä katsojan vastaanottoa refleктоiva käytäntöön sidottu esimerkki analysoivan ajattelun etäännyttävästä vaikutuksesta ei loukkaa ketään. Tarkoitus ei ole loukata, eikä vähätellä eri metodeja. Tarkoitus on osoittaa jotain aivan muuta.

”Ennen kuin äänemme yksinkertaistettiin sanoiksi, ei ollut mitään muuta kuin totuus, ja siksi sitä oli mahdotonta havaita. Ajatus ei löytänyt jälkeä, jota se olisi voinut seurata varjojen ja liikkeiden virrassa, tässä alituisessa hyvästijätössä.” (Ågren 2006, 27.)

Olemisen kohtaaminen esityksenä

”Kaikki näyttää aidosti ymmärretyltä, sellaiselta että siitä pidetään aidosti kiinni ja että siitä on aidosti puhuttu, vaikka pohjimmiltaan näin ei olekaan. Tai sitten se ei näytä sellaiselta, vaikka sitä pohjimmiltaan onkin. Kun oleva on paljastettu, se näyttäytyy juuri sinä olevana, joka se jo ennenkin oli. Tällainen paljastaminen on ’totuuden’ olemistapa.”
(Rée 1998, 35.)

Oleminen esityksenä voi tuntua lähtökohtaisesti melko kaukaiselta yritykseltä. Ikään kuin oleminen ja esiintyminen hylkisivät toisiaan jo perusasetelmiensa puolesta vastakkaisine suuntauksineen. Kuinka siis välttyä olemisen ylivirittäytyneeltä tilalta, tai olemisen esittämiseltä, olemisen tullessa tietoisemmaksi itsestään sitä esittäessä? Tietoisuus ”kohteesta” vaikuttaa auttamatta tähän tiedostettuun, jolloin se ei voi olla enää vapaa unohdettu itsensä, unohtumisen ollessa samalla kuitenkin olemisen toinen uhka. Toisaalta juuri tällä tavoin esitystaiteen autenttinen todellisuus ja jokin ennalta suunniteltu tapahtuma nämä asiat perinteisesti yhdistää.

Olemista ei saa kuitenkaan mistään pois. Se on kokoajan olemassa. Hyvä kysymys lienee, voiko jotain jo olevaa lähtökohtaisesti sijoittaa konventioon, eli epätodempaan kuin oleva itse, niin että se synnyttäisi todistuksen tämän teon mielekkyydestä? ”Ranskalainen yhteiskuntakriitikko Jean Braudrillardin (1929–2007) mukaan teoria merkitsee rajaa, jota reaallinen ei ole koskaan saavuttava; teorian ei ole sen enempää mahdollista heijastaa reaalista kuin toimia reaalisen kritiikkinä” (Heinonen 2001, 187) kirjoittaa Timo Heinonen. Tämän näkemyksen mukaan yritykseni jäisi alkujaan vaillinaiseksi. Haasteena on ensinnäkin olemisen ja esittäväntaiteen suhde, sekä tämän suhteen synnyttämän väittämän todeksi näyttäminen, joka tarkoittaa ainakin jossakin mielessä asian teoretisoimista.

Olemisen etsiminen on sikäli absurdia, että oleminen ei periaatteessa katoa olevasta mihinkään. Oleminen on, vaikka eri olemuksellisuudet ja olemisen tavat vaihtelisivatkin. Esitystaide tarjoaa minulle puolestaan kielen, jonka kautta pystyn puhumaan minulle tärkeistä asioista, ei sen kummallisempaa. Se onko oleminen aiheena kiinnostava esitystaiteen puitteissa ylipäätään, tai

onko esitystaiteen konteksti se oikea paikka puhua olemisen merkittävydestä on toinen kysymys. En usko, että pääsisin kuitenkaan pelkän teoretisoinnin kautta yhtä lähelle olemista esitystaiteessa, siksi siis praktinen yritys sen esiintuomisesta, ja vielä niin että siinä yhdistyvät, pohdinta, kokemus, taide, pedagogia ja jokin ”väitteellinen” arvo tälle teolle. Ja toisaalta kyse on samalla vain yksinkertaisesta villasukan heittelystä. Ei mistään vakavasta.

Kuitenkin ehdottaessani olemisen esiin tuomista (esitystaiteessa), on minun samalla huomioitava myös se, että olemisen olemista todistava katse muuttaa auttamatta tämän tapahtuman autenttisuutta tämän lajin sisällä. Näin se ei voi olla luonteeltaan täysin sama, kuin se vailla todistusta mahdollisesti olisi. Oma vastaukseni tähän ongelmaan liittyy samanaikaisten päällekkäisyyksien tosiasiaan, eli siihen että näitä kumpaakaan esittämäni näkökulmaa ei voida sulkea tästä tapahtumasta pois. Esitystaide sisältää autenttista kohtaamista, todellista olemista, sekä reaali maailmasta esiin nostetun tilanteen, eli jonkinlaisen mimesiksen.

Työni haluaa muistuttaa myös esitystaiteen sisällä tapahtuvasta mahdollisuudesta nostaa jokin tosiasia esille (tässä tapauksessa oleminen), siten miten se vain sen pystyy tekemään. Sivenius viittaa artikkelissaan *Taiteen varjo ja varjojen taide* Levinasin ajatteluun, ettei taiteen tarkoitus ole tarjota pelkästään pyyteetöntä mielihyvää, välinpitämättömyyttä tai vapautta, vaan myös vastuuta tapahtuvasta. Yhdistäisin tähän vielä tiedon levityksen, eli ns. opettavan otteen asioiden esiin tuomiseksi ja epäkohtien paljastamiseksi. Levinas näkee taiteen eräänä arvona etiikan peruspilarin, epäitsekkyiden ymmärtämisen. ”Taide tulee mieltää liikevoimaksi, jonka pohjalta ihmisen minä törmää omiin rajoihinsa ja joutuu vastakkain sen kanssa, mitä se ei omista” (Sivenius 1998, 230). Kysymys olemisesta esitystaiteessa avaa minulle tässä mielessä myös pedagogisen mahdollisuuden tuoda esille minuuden vastuullisuutta toiseudesta, rajojen huokoisuuden, sekä orgaanin haltuun ottamattoman luonteen perustan. Siksi näen, että jokainen teko joka yrittää jotakin, pitäisi nähdä yrityksenä kohti jotakin, joka antaa löytämiselle edes mahdollisuuden. Asiat ilmaisevat itsensä aina jotenkin, ja minun tehtävänäni on kartoittaa niitä tapoja, joilla oleva voi olevuuttaan mahdollisesti ilmaista. Ei estää syntyvän syntymä, vaan pikemminkin kättilöidä sitä joka on tulossa.

Ajassamme aikalaisiamme askarruttava kysymys tiivistyy usein kysymykseen, mikä riittää, että se kelpaa, että se on tarpeeksi pätevää? Mutta jos tehtävät teot, ja todistettavat asiat ovat jo alkujaan liian päteviä ja todistettavissa olevia, todistamme vain sitä mikä on todistettavissa, eikä ajatus enää elä. Tämän koen paljon riittämättömämpänä tekona, kuin teon joka jää vahvasta uskostaan huolimatta elämään vain ideatasolla. Tämä siis vielä perusteluksi siitä, miksi lähdin itse yrittämään olemisen kohtaamista esityksenä. Kun jotakin tapahtuu, vaikuttaa se siihen johon se seuraavaksi törmää, eikä tämän tapahtuman vaikuttamisen etenemiseltä voida välttyä. Siksi tapahtuman alulle pano on niin merkittävää, vaikka se olisi surkea yritys jostakin. Kuitenkin se on jo ja se riittää.

TIEDETTYJEN JA EI-TIEDETTYJEN LIIKEHDINTÄ

En ole kovinkaan innostunut dikotomioista, vaikka joudun jotakin valitessani tekemään eroa toiseen. Näen kuitenkin, että dikotomioiden rakentaminen polarisoi maailmaa kahtia, kahden erinäpaisen ajatuksen asettuessa toisiaan vasten. Kahdella jaollinen maisema on mielestäni lopulta jopa sula mahdottomuus, ja aiheuttaa vaan tarpeetonta draamaa. En näe asioiden kahtia jakoa muutenkaan millään muotoa niiden luonnollisena tapana olla. Kun asiat eivät ole yksinkertaisia, ja jos ne eivät ole myöskään kaksinkertaisia, on niiden vähintäänkin oltava moninkertaisia.

Saan tukea Pentti Määttäsen viittauksesta John Deweyn (1859–1952) taidefilosofiaan Deweyn mieltäessä kahden toisiinsa suunnatun (esim. ihminen ja ympäristö) kytkeytyvän toisiinsa vuorovaikutuksessa, jossa kokija ja kokijan kohde eivät eroa toisistaan, vaan sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi (Määttänen 2002, 192). Dewey on naturalisti, joka näkee kaikkien orgaanien sisältämän samuuden pohjana kaikelle olevalle. Näin ollen myös mieleemme joka vastaanottaa maisemaa on osa tätä samaa jatketta. Dewey näki klassisesti mielletyn järjen dominantin kuitenkin liian korostuneeksi. ”On erehdys kuvitella, että on olemassa yksinomaan järjen avulla tavoitettavia, havaittavasta ympäristöstä enemmän tai vähemmän riippumattomia, pysyviä ja muuttumattomia tiedon kohteita” (Määttänen 2002, 193), kirjoittaa Määttänen Deweyn ajattelusta. Kysymys asioiden

luonteesta siten miten ne näemme voi siis myös Deweyn ajattelun kautta olla kulttuurievolutiivinen, ei se mitä oikeasti näemme.

Katsellessamme edessämme avautuvaa näkymää voisimme kysyä; Mitä näkymä näyttää? Mitä ihminen on ylipäättään kykenevä näkemään? Mitä joku toinen eläinlaji voisi nähdä? Ja miltä näkymä näyttäisi mikäli kaikkien tuntemiemme eläinlajien aistikyvyt yhdistettäisiin yhdeksi havaintoja kerääväksi vastaanottoreseptoriksi näkyvän edessä? Mikä olisi silloin se todellisuus jossa elämme, vaikka se olisikin juuri se sama joka se jo nyt on? On selvää, että tiedämme jotain, mutta lienee yhtä selvää, ettemme tiedä juuri mitään. Voidaanko nämä tiedetyt ja ei-tiedetyt asiat edes jakaa kahteen eri alueeseensa, niin kuin asia yleisesti mielletään? Onko rajanveto selkeä, vai saatammeko ylitellä näitä rajoja huomaamattamme joka päivä, siten että kyse ei ole joko tai –asetelmasta, vaan sekä että –tapahtumasta?

Mielestäni katsoja joka katsoo, katsoo jotakin objektiivisena kohteena, mutta myös subjektiivisen kokijuutensa kautta. Näkymällä on ulottuvuus, johon piirtyy oma horisontaalinen todellisuus, jossa katsoja/ kokija voi samalla myös liikkua, joten se ei ole vain kuva edessämme, se on jotakin ympärillämme. Merleau–Ponty kirjoittaa näkevästä ja liikkuvasta ruumiista yhtenä ruumiina muiden joukossa. ”Mutta koska se näkee ja liikkuu, pitää se oliot ympärillään, ne ovat sen liitännäisiä tai jatkeita, ne ovat kiinni sen lihassa ja ovat osa sen täyttä määritelmää” (Merleau–Ponty 2012, 423). Me vaikutumme niistä, ja ne muuttuvat meidän vaikutuksestamme. Me katsomme niitä, kun ne katsovat meitä. Me näemme ne, mutta nekin näkevät meidät. Meillä on mahdollisuus tunnistaa ne ja itsemme niiden kautta, niin kuin niilläkin meidät. Sitten on myös jotain muuta, jota emme tunnista, ja se on myös niitä ja meitä. Tämä ei-tunnistettava on ollut historian saatossa kenties vähemmän esillä verrattaessa sitä tunnistettuun.

Tehdäkseni yleistyksen, tunnistettu on se, josta todellisuutemme tänä päivänä rakentuu. Se noudattaa tiettyjä fysikaalisia lakeja, käyttäytyy tiettyjen ennusteiden mukaisesti (ainakin pääpiirteittäin), ja jota kyetään pitämään tietyillä valikoituneilla keinoilla otteessa, joita taas pedagogiikan historiaa paremmin tuntevat voivat nopeasti tunnistaa. Mutta on hyvä muistaa että erilaisen sosiaaliset ympäristöt ja näiden ryhmien tuottama tieto, nojaa aina

omaan sosiaaliseen tarkastelutapaansa ja sisältää sitä kautta oman tiedon intressin jopa objektiivisen tieteen kentällä. Standfordin yliopiston filosofian professori Helen Longinon toteaa filosofian aikakauslehdessä *niin ja & näin* syyskuu 3/2013 haastattelussa, että; ”Objektiivisuus on siis tiedeyhteisön ominaisuus, ja yhteisöt ovat vaihtelevissa määrin objektiivisia” (Longinon 2013). Longinon tarkoittaa tällä tekemäänsä tutkimusta sosiaalisen kontekstin vaikutuksesta tuotettuun tietoon. Tämä on hyvä muistaa myös tässä työssä ilmenevän tiedon suhteen, siinä mielessä minkälaista tietoa omien opintojeni kautta esitän.

Kuitenkin näin pseudotieteellisesti miellän, että jako tiedettyyn ja ei-tiedettyyn tietoon on jollakin tasolla olemassa. En väitä että tässä olisi mitään väärää sikäli, mutta väitän tämä ”tiedetty maailmamme” näyttäisi olevan vain eräs ymmärtämistämme pinnoista, määreiden sanelema kohde, jonka toiminta ja mieli voidaan helpostikin määrittää. Mielestäni on kuitenkin hyvä muistaa, että jos kieli, jolla jotakin määritellään on alkujaan objekti itsekkin, olemme keskellä välineiden välistä mittelöä. Ei-tiedetty puolestaan edustaa vanhakantaisesti aina jotain sumeaa, kohteetonta, kykenemätöntä edes hahmottaa, mutta silti sen ajatellaan olevan siellä. Kun se näyttäytyy, se saattaa synnyttää reaktion, vaikka sitä ei voitaisikaan paikantaa. Kuinka jokin sitten voi olla poissa ja ilmestyä, toisen ollessa koko ajan liiankin edustettuna. Ei kai voikaan, siihen lopputulokseen olen itse tullut.

Omassa työssäni halusin lähestyä jo tiedetyn ja tunnistetun lisäksi jotain sellaista, jota en voinut tietää, mutta joka toki oli. Tämän maailman paljastumisessa lähdin liikkeelle kaiken esittävän riisumisesta, tekemisen pakottomuudesta ja olemisen itseisarvosta. Yhdistin mukaan kohtaamisen joka tarjoaa minulle näkymän, niin toiseen kuin itseenkin. Se pyytää, vaatii, kutsuu, torjuu, näyttäytyy ja katoaa, mutta eritoten avaa. Minulle väitteettömän kohtaamisen tapahtuma avaa tunnistetun ja ei-tunnistetun, näkyvän ja ei-näkyvän, subjektiivisen ja objektiivisen, kognitiivisen ymmärryksen ja ei-ymmärryksen, sekä sisä- ja ulkotilojen maiseman kirjon liikehdintänä. Tiivistettynä kyse on siis kiasmaattisesta rajankäynnistä. Omissa mielikuvissani tämä maisema ei levittäydy niinkään kahden ääripään asettamien määreiden muodostamalle binääriseen janalle, vaan pikemminkin jatkuvasti liikkeessä pysyvän spiraalinmuotoisen päällekkäisyyksien ja

sisäkkäisyyksien maisemaan, jossa enemmän kuin kaksi käyvät jatkuvaa rajankäyntiä olevuudestaan ollen olemassa myös näkymättöminä. Se on, elää, ja käy, mutta sen liikehännän näyttäytyminen vaatii rauhoittumista, ettei sen ”tiedetyt ja näkyvät” puolet (ns. pinta) dominoisi täysin koko näkymää.

Tässä kohtaa otan vielä tukea luonnosta, josta tiedämme tietävämme jotain, mutta joka jättää meidät viime kädessä armottoman arvoituksen eteen. Sikäli kun olen ymmärtänyt, luontoa ei voi ottaa lopulta haltuun, kaikki muu on hetken harhaa. Olemme myös osa sitä, joten sen tarkastelu sisältäpäin tuottaa jo lähtökohtaisesti vaikeuksia ymmärtää niin suurta ja itsenäistä kokonaisuutta, jota ei alkujaankaan voi saavuttaa. Luonnonfilosofioissa ajatellaan usein, että varsinaisesti oleva on yksi iso määrittelemätön, jota ihminen tutkiessaan rajaa ja määrittelee, mutta että se jää tämän rajauksen takia vaillinaiseksi kohteen kadottaessa yhteytensä kokonaisuutensa. Juha Varto kirjoittaa teoksessaan *Tästä jonnekin muualle* asiasta seuraavaa;

”Koska luonto on aina ensisijainen – onhan se kaikkien rajausten ja rajaajien ehto – myös paluu kokonaisuuteen kuuluu tähän ajatukseen: rajaaminen ja määrittelemine on eräänlainen rikos kokonaisuutta vastaan, koska tällä tavalla estetään kokonaisuutta ilmenemästä itsenään.” (Varto 1995 s.124.)

Näen edellisen ajattelun eläneen vahvasti myös oman opinnäytetyöni filosofisena pohjavireenä tietoisesta sekaantumisen pienentävästä vaikutuksesta olevaan kajottaessa. Mutta koska sekaantumista ja valintoja kuitenkin jouduin tekemään, uskon että se mitä tapahtui tapahtui sekä tietoisesti koettuna, että tiedostamatta elettyinä moninkertaisen liikehännän jatkuvassa rajankäyntitilassa. Tietoisista valinnoista ja tiedetyistä asioista huolimatta lasken kokonaisuuteen mukaan myös jotakin sellaista, joka oli, vaikka emme sitä tarkalleen tunnistanee. Se oli jo silloin, siinä samassa hetkessä, jolloin tunnistamamme tiedetty näyttäytyi ja nähtiin. Positiivisen ajattelun kautta voisin kutsua asiaa pois saamattomaksi ylijäämäksi, joka on, vaikka sekaantuisinkin siihen.

ESITYSTAITEENI LUONNE JA SEN VAIKUTUS

Tämän työn löytönä ruumis ja ruumiit tulivat minua liki enemmän kuin olisin voinut alkujaan aavistaa. Selvää lienee, että työni kieli puhui minulle nimenomaan ruumiiden kautta. Kysymys ruumiin kommunikoivuudesta suhteessa minään ja toiseen paljasti pikku hiljaa myös tekemisemme luonteen ja sen synnyttämän haasteen. Ymmärsin, että esityksemme ilmaisun esiintuomat ruumiinkutsut esittivät välittömyydessään kovan vaateen tulla nähdyiksi, todistetuiksi ja mahdollisesti myös jaetuiksi. Esityksemme kieli ja kontaktinotto alkoivat ilmaista tapahtumiaan melko suorasti vaatien näin ollen kaikilta läsnäolojoilta välitöntä ja näkyvää vastausta koetusta.

Huomasin pian olevani tekemisissä rajanveto kysymysten ja selkeästi altistavan toiminnan kanssa, josta olimme tekijöinä toki vastuussa. Pohdin tätä esille nousutta vaadetta kaikkein suojaamattomimman tahon kannalta, eli katsojien perspektiivistä käsin. Mieleeni nousi katsojien itsensä pohdittaviksi asetettuja kysymyksiä, joita oli muun muassa; Salliiko asioiden (ruumiiden) tulla lähelle, vai haluaako asioiden tapahtuvan etäällä? Vastatako kutsuun, vai torjuako sen? Kutsuuko itse? Kuinka kommunikoida eteen asettuvan ruumiin kanssa? Onko tällaiseen kommunikaatioon valmis? Kuinka ymmärtää tällaista kieltä, ja miten suhtautua siihen?

Näiden kysymysten kautta jäin pohtimaan tekijän näkökulmasta vielä sitä, että olisiko tällaisen lukupinnan saavuttamiseksi tarvetta lisälukuohjeille? Tulisiko minun tarjota esityksen lisäksi jonkinlaista pedagogista tai esitystaiteellista tukea ennen esitystä? Kuinka paljon vaikuttaa se, mistä ihminen tilaan saapuu? Pitäisikö ennen esityksenalkua olla jokin puhdistava meditatiivinen loanpoisto sessio, ns. välitila hetki? Onko katsoja turvassa? Tietääkö katsoja minkälaisen sopimuksen tekee, kun astuu tilaan? Koin nämä kysymykset ehdottoman tärkeiksi, jotta edes ymmärrän mitä esitän esittäessään ja mitä pyydän muilta oman taiteeni vuoksi. Päädyin pitkän pohtimiseni jälkeen vastaukseen, etten pyytänyt aivan liikoja, vaikka vaadetta kohtaamiseen olikin. Päädyimme tarjoamaan pientä suojausta antamalla pieneen lukuohjeen ennen esityksen alkua, jossa ilmaisimme seuraavaa:

”Tämä esitys ei vaadi keneltäkään mitään, eikä kenenkään tarvitse tehdä mitään. Ja jos tuntui siltä, että haluatte laittaa silmänne kiinni, niin sekin oli täysin mahdollista ja suotavaa.” (Katkelma tervetuliaispuhetta ennen esitysten alkua, tammikuu 2013.)

Pohtiessani esittävän taiteen kontekstissa olevan olemista, lienee selvää, että tulkinnat nähdystä ovat lopulta sellaiset, miksi ne vastaanottajan maailmassa piirtyvät. Niinpä esimerkiksi vaikka opinnäytetyöesitykseni vaikutus, sen luonteesta riippumatta sai aina singulaarisesti värittyneen loppu tulemansa. Näin uskon. Vaikka ilmaisijalla olisi omat ”johonkin” tähtäävät intentionensa oman taiteensa estetisoidussa viestinnässä, elää vastaanotossa tapahtuva tulkinta omaa itsenäistä elämäänsä. Kuitenkin intertekstuaalisessa mielessä kontekstilla johon ilmaisun luonne kiinnittyy avaa sen tarkasteluhorisontin, miten ilmaisua voisi mahdollisesti mieltää, avaten samalla ilmaisun esille tuoman merkityksen. Ilmaisun luonne minulle jo itsenään on sama kuin sen merkitys kontekstissaan. Hannu Sivenius kirjoittaa Levinasin taidefilosofisiin ajatuksiin viitaten seuraavaa:

”Merkitystä voidaan siis pitää sinä kokonaisvalaisuna, joka tulee olemisesta kokonaisuudessaan ja joka on havainnoiville välttämätön, koska se antaa sille suunnan. Se on olemisen yhteen kerääntymistä ja kokoontumista eikä totalisaatiota; vapaata, luovaa ja ennakoimatonta järjestystä, joskin se on sidoksissa historiaan ja menneisyyteen.” (Sivenius 1998, 250.)

Esityksen luonnetta tarkasteltaessa, ja sen vaikuttavuutta arvioitaessa ei mielestäni esitystä voi täysin esineellistää. Se ei ole kiinteä objekti, eikä sillä voi olla suoraa vaikutinta, näin väitän. Kyse esityksen luonteen objektitodellisuudesta, missä sen luonne määrittyy ja sen arvo paljastuu ei voi mielestäni yksinkertaisesti pitää paikkansa. Näen rajan olevan liukuvamman. Kyse on myös jokaisen yksilön omasta subjektiivisesta todellisuudesta johon lähtevä/ syntyvä ilmaisu törmää, liukuen vastaanottajansa sisätilaan. Voisiko esityksen luonnetta ja sen vaikutusta kuvata pikemminkin sen kautta, mikä piirtyy kaiken tämän välille, ja jonka osana (sisällä) kaikki jo on. Mutta mikä on se mieli joka on samalla oma, jaettu, eikä kummankaan? Tähän itse oman esitystaiteeni kautta asettamieni kysymysten kautta suuntaan. Oman esitystaiteeni luonne ja sen mahdolliset vaikutukset pyrkivätkin pitämään asioita auki, pakollisista valinnoista ja rajauksista huolimatta. Pedagogisessa

mielessä koen tärkeänä ymmärtää mistä ilmaisussa, niin ilmaisijan kuin vastaanottajankin kohdalla voisi olla kysymys. Mitä tapahtuu kun monta eriä tulee yhteen ja jakaa jotain? Mitä tämä jakaminen kertoo olevien keskinäisistä suhteista ja näiden väliin jäävästä todellisuudesta? Pidän merkittävänä harjoituttaa tämän asian ymmärryksen syventämistä omalla kohdallani, oli tavoite sitten tulla ymmärretyksi tai ei ymmärretyksi, vastaanottaa tai lähettää.

Oman taidefilosofisiakin kysymyksiä esittävän esitystaiteeni näen konkreettisesti tarkasteluna tapahtumana, missä jonkinlaisen koherentin ja stabilisoidun tilan suojelemisen sijaan, jokin horjuu, vuotaa ja rakoilee. Vaikka jotkut rakenteelliset ratkaisut olisivatkin kiinteät, olen mieltynyt mielen kyselyyn, joka ulospäin suunnattuna etsii mahdollisuutta tapahtua. Siihen mitä kulloinkin tapahtuu, koska tapahtuu ja miten se tapahtuu, en voi itse vaikuttaa. Se mikä näkyy ja näyttäytyy ei välttämättä ole nimittäin sitä miltä se näyttää, se voi olla myös jotain muuta, vaikka kaiken yhdistävä olevuus kaikelle näyttäytyvälle jonkin varmuuden yhteisjaoille tarjoaakin. Reuter kirjoittaa Merleau–Pontyn ajattelusta, että maailmaa ei voida alistaa keinotekoisien synteisien sarjaksi, aistimusten ja objektiivisten kohteiden analyyseiksi. Maailma on olemassa jo ennen analyysia tapahtuvasta. (Reuter 2002, 269.) Se mikä minua esitystaiteellisesti kiinnostaa on itse tapahtuma, vuoto ja olo, ei sen analyyttinen luonne tai vaikutus.

Taiteellisen työni alla oleva ajatus uskoo, että vallitseva hierarkiajärjestyksen saavuttanut normaliteettitila (näkyvä, ajatus, hetki, vaade, tosi asia) pysyy vain hetken voimissaan, ennen kuin se muuttuu joksikin toiseksi. Sen hetkellinen kiinnitteisyys lunastaa kuitenkin paikkansa sen esiin tulon hetkellä, koska sillä on myös omat tarkoitusperänsä kommunikoidessaan muiden kanssa valitussa estetiikassa valittua sanomaa. Mutta pian tämän hetken mentyä on toisenlaisen järjestyksen aika. Käsillämme on siis moniselitteinen maisema, josta en halua väittää mitään lopullista. Tahdon pikemminkin vain ihmetellä sitä, ja tarjota joillekin muille myös tätä samaa mahdollisuutta kanssani.

PEDAGOGINEN EETOS OLEMISEN HAURAUDESTA

Ajatus siitä kuinka helposti ihminen taipuu, antaen ajattelunsa ja ruumiinsa sen jatkeeksi mille milloinkin altistuu on mielestäni tärkeä muistaa. Se mitä ajatusta milloinkin palvellaan, ja mille totuuskuvalle uskoudutaan ei ole yhden tekevää. Gilles Deleuze toteaa keskustelussaan Michel Foucault'n kanssa jo omana aikanaan, että: ”Nykytilanteessa valta näyttäisi olevan globaalia ja totaalista.” Deleuze näkee eri yhteiskuntia koskevien repressiomuotojen ilmenevän yhä organisoituneimpina ja yhteneväisempinä koskien kaikkea yhteiskunta toimintaa. (Deleuze 1992, 96.) Tätä edesauttaa mielestäni kaiken yhdenmukaistava ajatus jostakin totuudesta, jota yhteiskunta kiinteästi politiikassaan sitten noudattaa. Asia yhteys resonoi minulle myös pedagogisena vastuullisuutena siitä mitä opetetaan ja miten opetetaan.

Ajatuksen lukkiutuessa jollekin totalille, uhkana on mielestäni toiminta, jolloin tarkoitus pyhittää keinot, unohtaa etiikan ja vieraannuttaa kahden erillisen kohtaamisessa tapahtuvan vaihdon esineelliselle tasolle elävän sijaan. Oma haurautta suojaava itsesuggestio oman asiansa oikeutuksesta toimii puolestaan hyvänä defenssipanssarina muille vieraille äänille, jotka nähdään usein uhkana saavutetulle stabiilitalle. Eräs vaarallisimmista olemisen muodoista toteutuukin mielestäni ihmisessä joka ei enää näe, kuule, tai ymmärrä toista. Tämä uhka on perusta, josta lähtee myös omat pedagogiset arvoni. Toki tätä uhkakuva torjuen ja jotain muuta tarjoten.

Kuten olen ilmaissut, ihminen on orgaanilta olemuksellisuudeltaan hyvin muokkautuvainen. Ihmisen todellisuus on taipuvainen moneksi, niin kulttuurirelativistisesti, kuin minkä tahansa imperatiivisen normatiivin tai eetoshenkisen kollektivismiin edessä. Eikä pidä ajatella että tämä ei koskisi myös meitä läpinäkyvyyttä ja vapautta arvostavan kulttuurin ihmisiä. Vaikka kollektivistisia totuuksia voidaankin luoda, eivät ne kuitenkaan voi olla yhtä totta kaikille. Ei voi väittää, että olisi jotakin tiettyä yhtä, mitä kohti kaikkien tulisi kurkottaa. Mielestäni tällaisen kollektiivisen mielen absoluutti on vain haltuun otettujen mielten harha todellisuuden ”ykseyden näkymästä”, jota ei välttämättä sisältä käsin kyetä edes tunnistamaan. Väitän kuitenkin, että yhteiskuntamme perustuu yhdelle valitsevalle tällaiselle, jonka eetosta eri opetussuunnitelmat tahoillaan taas tukevat.

Olen nimennyt kirjallisen opinnäytetyöni osuuden nimellä *Täältä takaisin*, jolla viitataan yleisesti vallalla olevan välineellistyneen, strukturoituneen ja abstrahoidun maailmankuvamme purkamiseen. Sitä mihin en viittaa on nostalgiseen ajassa taaksepäin katsovaan vanhaan aikaan palaamiseen, vaan sen ymmärtämiseen mikä jo on, ennen kun se oleva alkoi määritellä itseään. Ymmärrän eri aikakausien eri tehtävät, ja näiden mukanaan tuomat haasteet. Kaikki se tieto mitä ihminen on kerännyt on hyvä, mutta olisin hieman varovaisempi ajattelua välineellistävien keinojen ns. mielenmallien kanssa. Tarkoitan niiden konventioiden muotoutumista, jotka vaikuttavat ajatteluamme, toimintaamme, sekä koko kulttuuriimme rakentumiseen, varsinkin jos ne kaventavat maisemaa, arvottavat yksilöitä, tai mitätöivät elämää itseään. Tässä mielessä työlläni on myös yhteiskunnallisesti kantaa ottava kytkös. Olemisen riittävyys sellaisenaan lähtökohtaisesti on mielestäni arvokas pedagoginen suunta maailman kanssaolemiseen. Korostan riittävyttä sen takia, että olemiseen ”hiljentymisen”, ei vie mielestäni mitään tärkeää pois. Päinvastoin, koen että se palauttaa keskiöön jotain oleellista ja kenties vähemmän tällä hetkellä esillä olevaa.

Ajatus siitä ketä varten ylipäättään opiskelemme, itseämme, vai muita, on mielestäni pohdinnan arvoinen. Tuntuu kuin opiskelussa olisi tänä päivänä kyse jonkin todistamisesta, että on pätevä tekemään jotain, että osoittaa oman kelpaavuutensa, tai että pysyy ylipäättään mukana systeemissä. En tarkoita tässä sydänkirurgia, jonka on osattava asiansa, vaan laajempaa ajattelun suuntaa, millä tavalla oppimiseen ja asioiden kohtaamiseen suhtaudutaan. Tämä on toki kärjistävä ilmaus asiasta. Asiaan vaikuttaa myös se, onko opittavalla asialla omakohtaista sidosta vai ei.

Vallalla oleva tiedon luonne näyttäisi kuitenkin abstrahoivan jatkuvasti kohdettaan. Se tapahtuu tavalla joka myös ulkoistaa oppijansa opittavasta, opitun materiaalin sisältäessä harvemmin kokijuuden ruumiillista tuntua ja näin myös sen konkretisoivaa sidettä opittavaan. Esitystaiteen kentän ihmisillä on tässä suhteessa etulyönti asema moniin muihin aloihin verrattuna. Kokijuuden puuttuessa ja tiedon välineellistäessä ihmistä ja hänen ajatteluaan päädyimme tilanteeseen, jossa elämme jokseenkin etäännytettyinä todellisuudestamme. Onko liikaa väittää, että objektitodellisuudesta on tullut

aikamme mainstream-todellisuutta. Kiitos tieteelle, ja teknologiselle kehitykselle, että emme enää möyri mystiikan ajan mielikuvissa, ja että kykenemme havaitsemaan asioita tarkasti, mutta ehdotan tämän rinnalle kuitenkin jotakin joka ei tähtää tavoitteisiin, mittaa, arvota, sanele oikeaa tapaa tehdä, kopioi, mallina, pakota, vahdi ja kontrolloi.

Oman pedagogiani henki kuuluttaakin hienoista uudelleen sihtausta siihen miten voisimme asettua suhteessa ympäröivään todellisuuteemme. Olisiko mahdollista ”oppia” riisumisen kautta näkemään sen minkä näemme, opitun näkemisen sijaan, ja olemaan auki monenlaisille näkymille. Odottamaan jonkin ilmaantumista kärsivällisemmin. Olla keskeneräisiä ja hauraita, niin kuin olemme. Haurauden hyväksyntä ja sallittu tila olkoon oma vastaukseni tämän päivän koville ja totaalisisille arvoille, haurauden ollessa kenties asteen verran lähempänä ”todellista tilaamme olla”, kuin sen päälle rakennettu suojakuori. Haurauden semanttinen merkitys kertoo jo itsessään, että jokin ei ole kova, vakaa, staattinen, pitävä ja ehdoton. Haurautta ei mielestäni tulisi myöskään nähdä voimattomuutena. Dikotomian pelossa en kuitenkaan ehdota, että polarisaatiota hauras – kova pitäisi tehdä. Haurautta tulisi käsitellä pikemminkin katsovan tai katsotunkin näkökulmasta sellaisenaan kun se on. Me olemme hauraita, koska vaikutamme toisiimme, ja ellemme olisi hauraita emme olisi elossa. Elossa olo tarkoittaa minulle elävän väreilyn, kohti suuntautuneen kanssaolemisen, sekä oman eksistentiaalisen olemassaolon tunnistamisen ja ei-tunnistamisen jatkuvaa rajankäyntiä, jossa tuttu ja vieras kohtaavat ja ovat. Koen oman pedagogisen eetokseni lähtevän tämän ihmisen huokoisen moneuden tunnistamisesta ja sen riittävyyden tunnustamisesta hauraana, suojattomana ja olevana ennen ensimmäistäkään tekoa. Ihminen on hauras, niin katsottuna, kuin katsoessaan toista samanlaista. Mikäli olemme hauraita, olkaamme. Mikäli olemme monta, olkaamme. Mikäli olemme, olkaamme. Siinä kaikki mitä alkuun tulee.

Täältä takaisin

”Jos ajattelemme , että kaikki on annettu meille ilmiöinä – ei siis lakeina tai abstraktioina, yleisenä tai kuvitteluna, tai tosiasioina –ilmiön ilmaantuminen on tärkein kriteeri pohdinnoille, joilla pyritään saavuttamaan käsitys tiedosta, joka on ihmiselle tärkeä” (Varto 2008, 39).

Koen saaneeni ilmaista itseäni tätä työtä kirjoittaessani siten kuten olen halunnut, silläkin uhalla että olen joutunut objektisoimaan työtäni erinäisten reflektioiden ja määrittelyjen kautta tässä osiossa. Toisaalta, eiväthän tapahtuma ja sen tietoinen ymmärtämien sulje toisiaan pois. Tämä lienee vain asia joka tulee hyväksyä, jotta tulisi ymmärretyksi myös itsensä ulkopuolelta.

Vaikka olen iloinen siitä, että olen saanut tämän työn kanssa ollessani ajatella vapaasti, eli kulkea sinne minne ajatukseni ovat minua milloinkin vieneet, en ole voinut välttyä etääntymästä työni aiheesta itsestään. Jo sana ”se”, lakkaa tekemästä ”sille” oikeutta. Koen, että valitsemani sanat, ajattelu ja kaikki se miten olen työstänyt mieltämääni, eli kaikki ne työkartat joita olen apunani käyttänyt, ovat samalla myös vahvistaneet sitä mitä ne halusivat purkaa. Toisin sanoen uskon, että myös omat aistikarttani ovat työni praktisen ja kirjallisen osuuksien kohdalla olleet erit ja vahvistaneet eri asioita. Mikäli siis pyrkimykseni tähtäävät tunnetun ja tuntemattoman, sekä teon alla olevan olemisen tunnustamiseen myös esitystaiteessa, vie tietoinen teoria tästä etsintöjäni hieman vastakkaiseen suuntaan, ainakin oman kokemukseni piirissä. Niinpä tämä kirjoitusprosessi vapaasta ajatuksenlennosta huolimatta on pakottanut minut tekemään jotain kohdennettua, rajattua, ilmaisua kaventavaa, ja lopulta esittänyt vain jotain toista mielen konventiota esitetystä, eli siis jotain vastakkaista mihin pedagogiani, esitystaiteeni ja filosofiani tähtäävät. Voi kun voisi puhua ilman sanoja. Levinasia lainaten:

”Sanominen on asettumista esiin tai alttiiksi, vastaamista, joka toteutuu konkreettisen ruumiillisen olemassaolon tasolla. Sanomista ei tarkkaan ottaen voida puhua, sen perusta ei koskaan tule varsinaisesti sanotuksi (proprement dit).”
(Levinas 1996, 22.)

Taas kerran en voi muuta kuin hyväksyä näiden eri todellisuuksien olemassaolon tietoisena tästä. Luotan siihen, että vaikka keinot miten asioita esitän ovat perinteiset ja etenevät sanojen lineaarista narraatiota seuraten, ilmaistava ylittäisi tässä tapauksessa ilmaisunsa keinot. Teorian on kuitenkin oltava. Olkoon sekin, niin kuin oleminenkin on.

Tämän työn haasteen paljastavan itsereflektion jälkeen, minkä näin tarpeellisena avata, palaan kuitenkin vielä kysymyksiin, joita kysyin jo työni johdannossa. Seuraavaksi kopiointia työni alusta;

”Tutkimustyöni ihmisten välisen olemisen ymmärtämisessä esitystaiteen kontekstissa kiteytyy tämän työn osalta minulle lopulta kysymyksiin;

1. Kuinka luoda tilaa esiintyjän omalle olemiselle niiden määrittelemättömien parametrien löytämiseksi jotka kuljettavat meitä lähemmäs itseämme, toisiamme ja tätä erillisten rajankäynnin mahdollistumaa esitystaiteen puitteissa?
2. Kuinka esittää ja esille tuoda olemuksellisuutta, jolloin havainto ja merkityksellisyys olemiselle syntyy?”

Siinä nämä kysymykset vielä kertaalleen. Rehellisyyden nimissä, en tiedä olenko pystynyt löytämään vastauksia esittämiini kysymyksiini etsinnöistäni huolimatta. Mitä tarkasti määritellyt vastaukset lopulta edes tarjoavat, edes esitystaiteellisessa mielessä? Kaikki se mitä voisin nyt tähän tarjota, tuntuu jokseenkin turhalta. Vaikka olisin oikeanlaisia puitteita onnistunutkin asettelemaan joidenkin asioiden mahdollistumiseksi, näyttäytymiseksi tai vain olemiseksi, tapahtui tämä teko silloin kun se tapahtui, eikä se takaa yleistettäviä vastauksia. Sillä ei tule olemaan mitään yleispätevyyttä, ei muuta kuin se, että jatkaessani tästä tulee minun aloittaa etsintäni jälleen kerran alusta, vaikka alku jo olisikin.

Elämä, olevaisuus, taide ja opittava tapahtuu kun se tapahtuu, ja on kun se on, siinä hetkessä missä se elää ja väreilee. Jos minun tulee jotain vastata esittämiini kysymyksiin, toivon että se löytyy kirjoittamani tekstin halusta paljastaa asiansa eetoksessaan, sanojen toisiinsa osuvista liitekohdista, rivien

välistä, lauseiden kudelmista, rytmisyydestä ja kaiusta jonka se jättää kokonaisuudessaan jälkeensä. Nopeasti vastattuna vastaisin kuitenkin näin:

1. Odottamalla.
2. Olemalla (esillä).

Kiitän työni lukijaa ja päätän opinnäytetyöni kirjallisen osion kahden eri olevaisen sanoihin olemisesta, kohtaamisesta ja taiteesta, joista ensimmäinen kuuluu näin....

”Taiteen ikuinen alkuperä on tämä: hahmo kohtaa ihmisen ja tahtoo tulla teokseksi hänen kauttaan. Se ei ole olio hänen sielustaan, vaan ilmestys joka tulee sielun luokse ja saa siitä vaikuttavan voimansa. On kysymys ihmisen olennaisesta teosta; jos hän saattaa sen päätökseen, jos hän sanoo olemuksellaan perussanan ilmestyvälle hahmolle, silloin vaikuttava voima virtaa, teos syntyy.” (Buber 1993, 32.)

.... ja josta toinen jatkaa näin....

”Voi luoja kuinka haluaisin vetää vielä muutaman kerran, heitellä sukia ja olla ihmisten kanssa. Te sanoitte joskus, että meillä ei ole mitään käsitystä siitä, miltä me näytetään, kuinka paljon me annetaan ulos itsestämme. Ja siinä olitte oikeassa (ainakin mun kohdalla). Mutta meidän seitsemän välillä tapahtui joitain sellaisia asioita, mistä teillä ei voi olla mitään käsitystä. Tai voi olla käsitys, mut käsitätte varmaan. Mäkin ymmärrän niitä juttuja paremmin ehkä vasta nyt. Uskomattomia, selittämättömiä asioita. Ja kuitenkin niin yksinkertaisia.” (Esiintyjä 6)

Lähdeluettelo

Buber, M. 1993. *Minä ja Sinä*. Pietilä J. (suom.) Juva: WSOY.
(Alkuperäinen teos julkaistu 1923.)

Carr, N. 2010. *Pinnalliset – Mitä internet tekee aivoillemme*. (suom.)
Pietiläinen, A. Helsinki: Terra Cognita.

Deleuze, G. 1992. *Intellektuellit ja valta*. Teoksessa Kotkavirta, J., Rahkonen,
K. & Vähämäki, J. (toim.) *Autiomaa – kirjoituksia vuosilta 1967–1986*.
Helsinki: Gaudeamus.

Haatanen, K. 2008. *Ei voisi vähempää kiinnostaa – kirjoituksia nihilismistä*.
Porvoo: Atena.

Heidegger, M. 2002. *Silleen jättäminen*. Kupiainen, R. (suom.) Tampere: niin
& näin –lehden filosofinen julkaisusarja. (Alkuperäinen teos julkaistu 1959.)

Heinonen, T. 2001. *Kohti toiseuden runousoppia*. Teoksessa Heinonen, T. &
Reitala, H. (toim.) *Dramaturgioita*. Saarijärvi: Palmenia–kustannus.

Hotinen, J-P. 2001. *Draaman analyysistä ihmettelevään ja
performatiiviseen lukemiseen*. Teoksessa Heinonen, T. & Reitala, H. (toim.)
Dramaturgioita. Saarijärvi: Palmenia–kustannus.

Kakkori, L. 2009. *Martin Heideggerin olemisen kysyminen*. Tampere:
Yliopistopaino.

Levinas, E. 1996. *Etiikka ja äärettömyys – keskusteluja Philippe Nemon
kanssa*. Pönni A. (suom.) Tampere: Gaudeamus. (Alkuperäinen teos julkaistu
1982.)

Lindberg, S. *Saatesanat 1*. Teoksessa Santanen, S. (toim.) *Filosofin sydän*.
Tallinna: Gaudeamus.

- Luoto, M. 2012. *Ajattelun ote*. Teoksessa Luoto, M. & Roinila, T. (toim.) *Maurice Merleau-Ponty – Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Nemo.
- Merleau-Ponty, M. 2012. *Merleau-Pontyn julkaisematon kirjoitus*. Luoto, M. & Roinila, T. (suom.) Teoksessa Luoto, M. & Roinila, T. (toim.) *Maurice Merleau-Ponty - Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Nemo. (Ensijulkaisu 1962.)
- Merleau-Ponty, M. 2012. *Silmä ja henki*. Luoto, M. & Roinila, T. (suom.) Teoksessa Luoto, M. & Roinila, T. (toim.) *Maurice Merleau-Ponty – Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Nemo. (Ensijulkaisu 1964.)
- Määttänen, P. 2002. *Taideteos kokemuksena – John Deweyn taiteenfilosofian lähtökohtia*. Teoksessa Haaparanta, L. & Oesch, E. (toim.) *Kokemus*. Tampere: Yliopistopaino.
- Nancy, J-L. 2010. *Corpus*. (suom. Lindberg, S.) Teoksessa Santanen, S. (toim.) *Filosofin sydän*. Tallinna: Gaudeamus. (Alkuperäinen teos julkaistu 1992.)
- Rée, J. 2000. *Heidegger*. Keuruu: Otavan kirjapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1998.)
- Reuter, M. 1998. *Ruumiillinen kokemus Descartesin ja Merleau-Pontyn filosofiassa*. Teoksessa Haaparanta, L. & Oesch, E. (toim.) *Kokemus*. Tampere: Yliopistopaino.
- Roinila, T. 2012. *Kielen oppimisen ihme*. Teoksessa Luoto, M. & Roinila, T. (toim.) *Maurice Merleau-Ponty – Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Nemo.
- Santanen, S. 2010. *Saatesanat 2*. Teoksessa Santanen, S. (toim.) *Filosofin sydän*. Tallinna: Gaudeamus.

Sivenius, H. 1998. *Taiteen varjo ja varjojen taide – Emmanuel Levinasin käsitys etiikan ja estetiikan suhteesta*. Teoksessa Reiners, I. & Seppä, A. (toim.) *Etiikka ja estetiikka*. Tampere: Gaudeamus.

Tammisalo, O. 2012. *Ihmislouontoa etsimässä*. Helsinki: Terra Cognita.

Tuomikoski, P. 1987. *Taide ja ihminen*. Helsinki: Hanki ja jää.

Varto, J. 1995. *Laulu maasta*. Tampere: Yliopistopaino.

Varto, J. 2008. *Tanssi maailman kanssa*. Tallinna: Eurooppalaisen filosofian seura niin & näin.

Varto, J. 1995. *Tästä jonnekin muualle*. Tampere: Yliopistonpaino.

Ågren, G. 2006. *Täällä hirmumyrskyn sokeassa silmässä*. Helsinki: WSOY.

MUUT LÄHTEET

Dawkins, R. 2012. *Tiededokumentti: Dawkinsin maailma*. Viitattu 22.8.2013 osoitteessa <http://areena.yle.fi/tv/1966580>

Longinon, H. 2013. *Kysymyksen valta ja vastauksen vastuu – Haastattelussa Helen Longinon*. Lehdessä Jukola, S. & Koskinen, I. niin & näin 3/2013. Luettu 4.10.2013.

Kounios, J. 2013. *Tiededokumentti: Miten tulla luovemmaksi?* Katsottu 9.9.2013 klo.19.00. Yle tv 1, Prisma. (How to be more creative? BBC. 2013.)

Wikipedia, *Vapaa tietosanakirja*. Viitattu 23.8.2013 osoitteessa <http://fi.wikipedia.org/wiki/Ihminen>.